

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE
FAKULTA ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ



MALOPLOŠNÁ ZVLÁŠTĚ CHRÁNĚNÁ
ÚZEMÍ – PŘÍPADOVÁ STUDIE AMERICKÁ ZAHRADA
(NÁRODNÍ PŘÍRODNÍ PAMÁTKA)

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí práce: RNDr. Milan Skalický, Ph.D.

Bakalant: Miroslava Staňková

**Územní technická a správní služba v životním
prostředí**

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Fakulta životního prostředí

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Miroslava Staňková

Územní technická a správní služba v životním prostředí

Název práce

Maloplošná zvláště chráněná území – případová studie Americká zahrada (národní přírodní památka)

Název anglicky

Small-scale Specially Protected Areas – Case Study American Garden (National Natural Monument, Czech Republic)

Cíle práce

Bakalářská práce bude zpracována formou literární rešerše s vlastní observací. Cílem bakalářské práce je charakteristika ZCHÚ (vznik, legislativa, vývoj jejich územní ochrany) a srovnání maloplošných zvláště chráněných území v ČR s dalšími vybranými státy. Nedílnou součástí práce je terénní průzkum vybraného maloplošného zvláště chráněného území Americká zahrada (NPP). Na základě platného plánu péče bude zhodnoceno naplnění managementu pro zachování statutu národní přírodní památky a zapojení do trvale udržitelného rekreačního využívání krajiny při dochování přírodních hodnot.

Metodika

Rešerše odborných zdrojů, zejména legislativních předpisů a vědecké literatury, včetně internetových zdrojů. Následně bude provedeno vlastní vyhodnocení získaných informací a vytvořen ucelený přehled na dané téma. V další části práce bude charakteristika vybraného maloplošného zvláště chráněného území – Americká zahrada (NPP). Následovat bude terénní průzkum tohoto zájmového území. Metodou vlastní observace bude provedeno zhodnocení plnění současného plánu péče o národní přírodní památku Americká zahrada, a to za použití "Metodiky hodnocení stavu a péče v maloplošných zvláště chráněných územích" (SVÁTEK et BUČEK, 2005). Analýza výsledků vč. diskuze a závěry.

Doporučený rozsah práce

Dle závazných pravidel FŽP. Minimální rozsah je 35 stran bez příloh. Citaci min. 20 a alespoň 25% z nich zahraniční literatury.

Klíčová slova

maloplošná zvláště chráněná území, Americká zahrada, ochrana přírody a krajiny, plán péče, plzeňský kraj, národní přírodní památka

Doporučené zdroje informací

- AOPK ČR, 2014: Plán péče o NPP Americká zahrada na období 2014-2022. Dostupné z: <<https://drusop.nature.cz/portal/>>
- BALÁK, I., 2006: Národní parky a chráněné krajinné oblasti. Praha: Pro společnost Skanska CZ vyrobilo nakl. Olympia. ISBN 80-7033-985-3.
- DRHOVSKÝ, K., 2008: Zámecký park a Americká zahrada v Chudenicích, in: Jana Lepičová, Historické zahrady a parky. Západní Čechy, Agentura Bunus, Hrdějovice, s. 35-36.
- NAUMANN, S., NOEBEL, R., FUCHS, G. and ROSCHER, S., 2021: Protected area management in the EU – Supporting the advancement of the Trans-European Nature Network. ETC/BD report to the EEA.
- REBROŠOVÁ, K., SCHNEIDER, J., 2010: Role ochranných pásem v péči o lesní maloplošná zvláště chráněná území. Příroda. Praha 27/2010, s.181-192. ISSN 1803-3318.
- SKOKANOVÁ, H., EREMIÁŠOVÁ, R., 2013: Landscape functionality in protected and unprotected areas: Case studies from the Czech Republic, Ecological Informatics, Volume 14, Pages 71-74.
- SVÁTEK, M., BUČEK, A., 2005: Metodika hodnocení stavu a péče v maloplošných zvláště chráněných územích. MZLU v Brně.
- TÁBOR, I., VELEBICH, J., BAROŠOVÁ, I., BAROŠ, A., WEBER, M., ŠAMTRŮČKOVÁ, M., 2016: Koncepce rozvoje NPP Americká zahrada, Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v.v.i., Průhonice, depon in Správa CHKO Český les.
- TOMANOVÁ, T., LOUDOVÁ, T., HÁJEK, M. SLÁMA, J., 2010: Dendrologický průzkum NPP Americká zahrada v k.ú. Chudenice, Geovision, s.r.o., Plzeň – Praha, 16 s. + přílohy, depon in Správa CHKO Český les. Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, v platném znění.

Předběžný termín obhajoby

2022/23 LS – FŽP

Vedoucí práce

RNDr. Milan Skalický, Ph.D.

Garantující pracoviště

Katedra botaniky a fyziologie rostlin

Elektronicky schváleno dne 11. 8. 2022

doc. Ing. František Hnilička, Ph.D.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 31. 10. 2022

prof. RNDr. Vladimír Bejček, CSc.

Děkan

V Praze dne 15. 02. 2023

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Maloplošná zvláště chráněná území – případová studie Americká zahrada (národní přírodní památka)“ vypracovala samostatně pod vedením vedoucího práce a citovala jsem všechny informační zdroje, které jsem v práci použila a které jsem rovněž uvedla na konci práce v seznamu použitých informačních zdrojů. Jsem si vědoma, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, především ustanovení § 35 odst. 3 tohoto zákona, tj. o užití tohoto díla.

Jsem si vědoma, že odevzdáním bakalářské práce souhlasím s jejím zveřejněním podle zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a to i bez ohledu na výsledek její obhajoby. Svým podpisem rovněž prohlašuji, že elektronická verze práce je totožná s verzí tištěnou a že s údaji uvedenými v práci bylo nakládáno v souvislosti s GDPR.

V Praze dne 31.3.2023

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala všem, kdo mi jakýmkoli způsobem pomohli k vytvoření bakalářské práce, především vedoucímu práce RNDr. Milanu Skalickému, Ph.D., za velice vstřícný přístup a odborné vedení. Dále bych chtěla poděkovat svým blízkým za velkou trpělivost a podporu.

Abstrakt

Bakalářská práce je zaměřena na maloplošná zvláště chráněná území v České republice. Pro případovou studii byla vybrána národní přírodní památka Americká zahrada. První část práce je zpracována formou literární rešerše, ve které byl stručně popsán vznik, vývoj, legislativa a kategorizace zvláště chráněných území v ČR. Byl proveden lehký náhled na chráněná území v sousedních státech a bylo poukázáno na některé rozdíly v systému jejich územní ochrany. Další část práce seznamuje s národní přírodní památkou Americká zahrada, s její historií a charakteristikou, historickými průzkumy a revizemi dřevin. Dále byly porovnány minulé i současné plány péče. Bylo zhodnoceno naplnění současného managementu národní přírodní památky. Americká zahrada patří mezi nejvýznamnější památky svého druhu, dalo by se říci, že v České republice neexistuje jiná národní přírodní památka, která má stejný nebo podobný předmět ochrany. V Americké zahradě se nachází ekosystém – arboretum se vzácnými druhy cizích dřevin. Jedná se o sbírku severoamerických, asijských a evropských dřevin s přiměřenou ekologickou valencí pro ČR, která má národní význam s vysokou vědeckou hodnotou a je ceněna pro svou unikátnost. Americká zahrada je důkazem toho, jak se cizokrajné dřeviny dokázaly velice dobře přizpůsobit klimatickým i geologickým podmínkám v ČR. Vzrostlé exempláře a celková kompozice dřevin v arboretu mají vysokou estetickou hodnotu a jsou vyhledávaným cílem široké veřejnosti. Výsledky studie v této práci obsahují údaje o vývoji počtu zvláště chráněných území v ČR, dále výsledky terénního průzkumu a výsledky zhodnocení současného stavu památky a péče o ni. Zhodnocení bylo provedeno za použití Metodiky hodnocení stavu a péče v maloplošných zvláště chráněných územích. V přílohách práce jsou tabulky s přehledy navržených a skutečně realizovaných opatřeních a zásazích, které byly provedeny od roku 1985 do roku 2022, a to dle jednotlivých plánů péče. Tabulky dále obsahují údaje o předpokládaných a skutečně vynaložených nákladech na péči. V rámci bakalářské práce bylo zjištěno, že současná péče o národní přírodní památku je dostačující a že je vhodné nadále pokračovat dle plánu péče, a to prioritně provádět péči o dřeviny, např. pravidelné bezpečnostní řezy, ošetřování dřevin a likvidaci invazivních rostlin.

Klíčová slova: zvláště chráněná území, plán péče, management

Abstract

The bachelor thesis is focused on small-area specially protected areas in the Czech. For the case study the American Garden National Natural Monument was selected. The first part of the thesis is prepared in the form of a literature search in which the origin, development, legislation and categorization of specially protected areas in the Czech were briefly described. A light preview of protected areas in neighbouring countries was made and some differences in the system of their territorial protection were pointed out. The next part of the paper introduces the American Garden National Monument, its history and characteristics, historical surveys and tree revisions. Past and present management plans were also compared. The fulfillment of the current management of the national natural monument was evaluated. The American Garden is one of the most important monuments of its kind; it could be said that there is no other national natural monument in the country that has the same or similar object of protection. In the American Garden there is an ecosystem - an arboretum with rare species of alien trees. It is a collection of North American, Asian, and European tree species of appropriate ecological valence for the Czech, which is of national importance with high scientific value and is valued for its uniqueness. The American Garden is a proof of how foreign tree species have adapted very well to the climatic and geological conditions in the Czech and the overall composition of the trees in the arboretum have a high aesthetic value and are a popular destination for the general public. The results of the study in this thesis include data on the development of the number of specially protected areas in the Czech, as well as the results of the field survey and the results of an assessment of the current state of the monument and its care. The assessment was carried out using the Methodology for the Assessment of the Status and Care in Small-Scale Specially Protected Areas. In the annexes of the thesis there are tables with summaries of the proposed and actually implemented measures and interventions that have been carried out from 1985 to 2022, according to the individual management plans. The tables also contain data on the estimated and actual costs of care. The undergraduate thesis found that the current management of the national natural monument is sufficient, and it is appropriate to continue according to the management plan. Priority should be given to tree care, e.g. regular safety pruning, tree treatment and eradication of invasive plants.

Keywords: specially protected areas, care plan, management

Obsah

Seznam použitých zkratk

1 Úvod	1
2 Cíl práce	2
3 Literární rešerše	3
3.1 Zvláště chráněná území v ČR.....	3
3.1.1 Vývoj zvláště chráněných území.....	4
3.1.2 Financování péče o ZCHÚ	9
3.1.3 Značení ZCHÚ.....	9
3.1.4 Ochranné pásmo ZCHÚ	9
3.1.5 Plány péče o ZCHÚ.....	10
3.2 Velkoplošná zvláště chráněná území.....	11
3.2.1 Národní park (NP)	11
3.2.2 Chráněná krajinná oblast (CHKO)	11
3.3 Maloplošná zvláště chráněná území.....	12
3.3.1 Národní přírodní rezervace (NPR)	12
3.3.2 Národní přírodní památka (NPP)	13
3.3.3 Přírodní rezervace (PR).....	13
3.3.4 Přírodní památka (PP).....	13
3.4 Chráněná území a cestovní ruch	13
3.5 Chráněná území v sousedních zemích.....	14
3.5.1 Německo	14
3.5.2 Polsko	15
3.5.3 Slovensko.....	16
4 Metodika	17
4.1 Charakteristika NPP Americká zahrada	19
4.1.1 Historie Americké zahrady	21
4.1.2 Provedené průzkumy a revize dřevin v NPP Americká zahrada	24
4.1.3 Plány péče o NPP Americká zahrada	27
5 Výsledky	31
5.1 Vývoj počtu ZCHÚ	31
5.2 Vlastní terénní průzkum.....	33
5.3 Výsledky hodnocení.....	40
6 Diskuse	46
7 Závěr a přínos práce	49

8 Seznam literatury	50
8.1 Odborná publikace	50
8.2 Legislativní zdroje.....	54
8.3 Internetové zdroje.....	54
8.4 Ostatní zdroje	55
9 Seznam obrázků, tabulek a grafů.....	56
9.1 Seznam obrázků.....	56
9.2 Seznam tabulek.....	56
9.3 Seznam grafů	56
10 Přílohy.....	57

Seznam použitých zkratek

AOPK – Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky

ČR – Česká republika

EVL – evropsky významná lokalita

CHKO – chráněná krajinná oblast

KRNAP – Krkonošský park

LHP – lesní hospodářský plán

LZ – lesní závod

MZCHÚ – maloplošné zvláště chráněné území

MŽP ČR – Ministerstvo životního prostředí České republiky

NP – národní park

NPP – národní přírodní památka

NPR – národní přírodní rezervace

OP – ochrana přírody

OOP – orgán ochrany přírody

PO – ptačí oblast

PP – přírodní památka

PR – přírodní rezervace

PS – památný strom

SV – Silvestrovský výnos

ÚSOP – Ústřední seznam ochrany přírody

VZCHÚ – velkoplošné zvláště chráněné území

ZCHÚ – zvláště chráněné území

1 Úvod

Maloplošná zvláště chráněná území (dále jen „MZCHÚ“) jsou důležitou součástí ochrany přírody a biodiverzity v České republice. MZCHÚ jsou obvykle menší území, která mají specifické přírodní, geologické, kulturní nebo historické hodnoty. Tyto oblasti jsou chráněny přísnějším režimem než ostatní území a mají významný přínos pro životní prostředí a společnost. Mezi hlavní přínosy MZCHÚ patří:

- Ochrana přírodních zdrojů: MZCHÚ pomáhají udržovat rozmanitost přírodních zdrojů, jako jsou voda, půda a lesy, což má pozitivní dopad na životní prostředí a zdraví lidí.
- Biodiverzita: MZCHÚ chrání různorodost rostlin a živočichů, což je důležité pro ekosystémy a pro udržení rovnováhy v přírodě.
- Ochrana krajiny: MZCHÚ mají vysokou estetickou hodnotu a přispívají k ochraně krajiny a kulturního dědictví. Tyto oblasti mohou být chráněny jako památky a sloužit jako zdroj inspirace pro umělce a fotografy.
- Cestovní ruch: MZCHÚ nabízejí mnoho možností pro turistiku a rekreaci, včetně pěších túr, cykloturistiky, kempování a dalších aktivit. Tyto aktivity mohou být prospěšné pro lidské zdraví a pohodu.
- Výzkum a vzdělávání: MZCHÚ poskytují mnoho příležitostí pro výzkum a vzdělávání v oblasti přírodních věd. Studenti a vědci mohou studovat ekologii, geologii, biologii a další obory přímo v terénu.
- Osobní rozvoj: Navštívit CHÚ může být pro člověka velmi obohacující zážitek, který může pomoci rozvíjet jeho osobnost a zvyšovat jeho duševní zdraví.

Aby nám chráněná území byla přínosem, je důležité nastavit vhodný management každého území a vhodnými zásahy a opatřeními regulovat jejich vývoj.

Pokud není uvedeno jinak, obrázky, tabulky a grafy v této práci jsou autorské.

2 Cíl práce

Bakalářská práce byla zpracována formou literární rešerše s vlastní observací. Cílem bakalářské práce je charakteristika zvláště chráněných území (dále jen „ZCHÚ“) – (vznik, legislativa, vývoj jejich územní ochrany) a srovnání s dalšími vybranými státy. Nedílnou součástí práce je vlastní terénní průzkum vybraného maloplošného zvláště chráněného území (dále jen „MZCHÚ“) národní přírodní památka (dále jen „NPP“) Americká zahrada. Na základě platného plánu péče bude zhodnoceno naplnění managementu pro zachování statutu národní přírodní památky a zapojení do trvale udržitelného rekreačního využívání krajiny při dochování přírodních hodnot.

Dalším z cílů práce bylo seznámit čtenáře nejen se základní problematikou ZCHÚ v ČR, ale chtěla bych také poukázat na důležitost plánování péče o CHÚ a důležitost zapojení každého jednotlivce do ochrany naší přírody a krajiny.

3 Literární rešerše

3.1 Zvláště chráněná území v ČR

Za ZCHÚ se vyhláší území přírodovědecky či esteticky velmi významná nebo jedinečná. Zřizování sítě ZCHÚ se považuje za nejdůležitější nástroj ochrany přírody a krajiny v ČR (Skokanová a Eremiášová, 2013; Jelínková, 2021). Chráněná území (dále jen „CHÚ“) mají zásadní význam pro zachování biologické rozmanitosti, která zahrnuje vše od molekul až po ekosystémy (Margules et al., 2002; Kolář et al., 2012; Skokanová a Eremiášová, 2013). Biodiverzita určuje kvalitu životního prostředí. ČR i ostatní evropské země mají dlouholetou tradici ve vyhlásování chráněných území s cílem zachovat přírodní dědictví (Naumann et al., 2021). Autoři ve své studii uvádějí, že rozsah CHÚ je v současné době v jednotlivých státech EU velmi rozdílný a definice zvláště chráněných území se odlišují.

Podle Pelce (2018) je ochrana přírody společenským oborem, který je postaven hlavně na výsledcích výzkumu. Ochrana přírody má moderní systém, který bude fungovat pouze při správném použití čtyř základních pilířů, a to: *„vědecké poznatky o struktuře a fungování ekosystému; legislativní rámec; aktivní péče o přírodu s využitím ekonomických nástrojů, práce s veřejností včetně klíčových partnerů“* (Pelc, 2018). Česká republika jako jeden z vyspělých států světa má také svá zákonná opatření na ochranu přírody a krajiny. V současné době je to především zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů. Tomuto zákonu předcházela řada historických okamžiků, které přispěly k jeho vzniku.

Dnešním úkolem ochránců přírody je vypořádat se s chybami, které nám přinesla minulost, a v současné době porozumět vztahům člověka s přírodou a dokázat je pozitivně ovlivňovat (Brockington et al., 2006). Chránit by se nemělo pouze to, co se dochovalo, ale je třeba zachovávat či obnovovat biologickou rozmanitost přírody (Kolář et al., 2012; Jelínková, 2021). Důraz v ochraně přírody je kladen na zvýšení kvality péče o stávající CHÚ (Pelc, 2018). Ochrana přírody a krajiny je veřejným zájmem a dodržováním jejích pravidel dáváme najevo, že si uvědomujeme její důležitost (Stejskal, 2017). Důležitým hlediskem k zajištění péče o přírodu a krajinu je komunikace a vzájemná důvěra při spolupráci všech, kteří jsou s přírodou a krajinou spjati. Můžou to být např. vlastníci pozemků, uživatelé či zástupci orgánů státní správy (Farkač et al., 2022).

3.1.1 Vývoj zvláště chráněných území

Ochrana přírody a krajiny se začala v ČR utvářet již ve středověku. První zmínku o ochraně přírody lze nalézt např. v návrhu zákoníku Karla IV. Maiestas Carolina z let 1350–1351, který chránil královské lesy a zvěř. Šlechta tento návrh nikdy nepřijala a kvůli jejímu odporu nikdy nenabyl platnosti (Stejskal, 2006).

První soukromé rezervace se na území českých zemí objevují již v 19. století. Důvodem jejich vzniku bylo hlavně zachování nejrůznějších přírodních památek, jako jsou pralesy nebo geologické jevy, výjimečně i ochrana ptáků nebo vzácných rostlin (Pešout, 2013). Vznikající rezervace byly opečovávány soukromými vlastníky (Procházka, 1926). První a nejznámější založil v roce 1838 hrabě Jiří František Augustin Buquoy na svém panství Nové Hrady na území Novohradských hor. Rezervace nese v současné době název Žofínský prales (obr. 1) a jako nejstarší rezervace v ČR je zařazena do kategorie národní přírodní rezervace (dále jen „NPR“). V téže roce byl vyhlášen další rezervací prales Hojná Voda (obr. 2), která je v současnosti chráněnou národní přírodní památkou (dále jen „NPP“). Prales Hojná Voda je veden i na seznamu UNESCO. V roce 1858 přibyla k těmto rezervacím další, a to Boubínský prales, jehož zakladatelem byl kníže Jan Schwarzenberg. Všechny výše uvedené rezervace mají jedno společné, a sice byly založeny soukromými vlastníky na jejich pozemcích. Do roku 1918 bylo na území tehdejšího Československa přes 20 rezervací, které založili převážně na svých panstvích soukromí vlastníci (Pešout, 2013).

Dne 31. 12. 1933 byl vydán výnos Ministerstva školství a národní osvěty (dále jen „MŠANO“) čj. 143.547 V, o ochraně přírodních památek, tzv. „Silvestrovský výnos“ (Pešout, 2013). Autor uvádí, že se tímto výnosem podařilo vytvořit přehled všech CHÚ do té doby zřízených. V tomto dokumentu bylo zaznamenáno více než 100 PR (Friedl et al., 1991). Franková (2014) uvádí, že za první republiky vzniklo okolo 150 rezervací. Většina je maloplošných a některé dnes již neexistují. Silvestrovský výnos (dále jen „SV“) byl oficiální doklad o zřízení rezervací. Současná zachovalá CHÚ, která byla uvedena v SV, byla přehlášena a mají jinou formu ochrany (Pešout, 2013). MŠANO bylo v době vzniku výnosu ústředním orgánem, pod jehož správu spadala ochrana přírodních památek (Franková, 2014). U řady CHÚ je dodnes rok 1933 datem jejich vyhlášení, poněvadž nebylo možné doložit přesné datum jejich vzniku. Datum jejich vyhlášení je shodné s datem vzniku SV, který jejich vznik úředně potvrdil (Franková, 2014).

Obr. 1: Žofínský prales (Petr Lepší, zdroj: <https://pralesy.cz/544-zofinsky-pralesi>)



Obr. 2: Hojná Voda (foto Milan Skalický)



CHÚ se v tehdejší Československu začala rozrůstat až po druhé světové válce, kdy společnost začala mít na ochranu přírody moderní pohled. Ochrana přírody by měla fungovat pro člověka jako zdroj všech jeho životních potřeb a nezastupitelná část jeho životního prostředí, ale současně ji musíme chránit i před člověkem, respektive před jeho mnohdy neuváženými zásahy a počínáním (Friedl et al., 1991).

V roce 1956 se naše země dočkala přijetí prvního zákona č. 40/1956 Sb., o státní ochraně přírody. Byl to zákon moderní a v mnoha ohledech nadčasový (Miko a Štursa, 2010). Nicméně tento zákon postrádal nástroje, kterými by orgány státní správy mohly zajišťovat dodržování právních předpisů. Ochrana přírody a krajiny v době komunismu nebyla prioritou. V roce 1958 byl založen Státní ústav památkové péče a ochrany přírody (dále jen „SUPPOP“), který dohlížel na správu ochrany přírody.

Podle zákona č. 40/1956 Sb., o státní ochraně přírody, byla CHÚ v českých zemích rozdělena do následujících kategorií: národní park, chráněná krajinná oblast, státní přírodní rezervace, chráněné naleziště, chráněné parky a zahrada, chráněné studijní plochy a dále chráněný přírodní výtvar, chráněná přírodní památka. Podle Friedla et al. (1991) nebyly dvě poslední skupiny zahrnuty mezi CHÚ, ale postupně byly do zákona mezi CHÚ doplněny. Chráněné přírodní památky zahrnovaly především zajímavé přírodní výtvar s příběhem, většinou vytvořené lidskou činností (Friedl et al., 1991).

V současné době má ČR platný legislativní nástroj na ochranu přírody a krajiny, a to zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění platných předpisů (dále jen „zákon „114/1992“). Zákon byl vydaný dne 19. února 1992. Jeho autoři se inspirovali v sousedních zemích (Německo, Rakousko a Polsko). Mičoch a Mazancová (2022) uvádějí, že bylo až neuvěřitelné, jak se v tak nestabilním a bouřlivém období svého vývoje tento zákon podařilo vytvořit a prosadit. Zákon 114/1992 např. zavedl nové kategorie maloplošných zvláště chráněných území (dále jen „MCHZÚ“), právo volného přístupu do krajiny, vznik linií speciálních orgánů státní ochrany přírody a krajiny, tj. správ národních parků, správ chráněných krajinných oblastí (dnes sjednocených v rámci Agentury ochrany přírody a krajiny ČR) a České inspekce životního prostředí. Zákon dále umožnil účast občanů na správních řízeních ve věcech ochrany přírody a krajiny či zavedení zákonných základních podmínek ochrany pro ZCHÚ (Mičoch a Mazancová, 2022). Kategorie státní přírodní rezervace, chráněné přírodní výtvar, chráněné parky a zahrady, chráněné studijní plochy a chráněné přírodní památky buď zanikly, nebo se přesunuly do nově vytvořených kategorií.

Podle zákona 114/1992 rozlišujeme ochranu přírody a krajiny na obecnou územní a druhovou a na zvláštní územní a druhovou. Zvláštní ochrana přírody chrání tu část přírody a krajiny, která je pro nás nejcennější. Může to být určitý druh živočichů či rostlin (tzv. druhová ochrana) nebo celé území nebo jeho část (tzv. územní ochrana) (Kolář et al., 2012). Cílem ochrany může být zlepšení či udržení dochovaného stavu území nebo ponechání území či jeho části přirozené sukcesi.

Knižátková a Havel (2022) spatřují ve vyhlášení nových ZCHÚ nebo jejich rozšiřování velký význam pro zachování nejcennějších lokalit. Ve srovnání s jinými evropskými zeměmi má ČR bohatá přírodně cenná území a památky, a to různorodou škálu luk, stepí, lesů, mokřadů, skalních útvarů apod. Je to dáno geologickým podložím, různými druhy reliéfu a dalšími jinými faktory. Ty vznikly přímým nebo částečným zásahem člověka, bez něhož by některé vůbec neexistovaly (Kolář et al., 2012). Přirozená nebo člověkem vytvořená území jsou pod ochranou státu a jsou definována v zákoně 114/1992. Podle Naumann et al. (2021) je ČR jedna z mála zemí EU, která má ZCHÚ právně definována v zákoně, což jí umožňuje účinně dosahovat cílů ochrany přírody. V případě NPP, jíž je Americká zahrada, byla ochrana území zaměřena na ekosystém, ve kterém se nacházejí nepůvodní druhy dřevin, jež byly člověkem na toto území introdukovány. Introdukce rostlin je proces, při kterém se druhy rostlin z jiných zemí přenášejí, sází nebo vysívají do přírody či zahrad. Mohou to být dekorativní rostliny, rostliny jako zdroj potravy, pro účely medicíny nebo jako výrobní surovina. Mohou se přenášet jak přirozeně, a to pomocí zoochorie, tak i uměle. Dále se mohou v přírodě také šířit pomocí vodních toků nebo anemochorií. Umělý způsob introdukce je import ze zahraničí v podobě sazenic, celých rostlin nebo semen. Ty se pak pěstují a rozmnožují v zahradách, parcích nebo botanických zahradách. Je důležité vědět, že introdukce rostlin může mít negativní vliv na místní ekosystémy a může vést k invazi druhů, jež ohrožují místní flóru a faunu. Proto je zapotřebí věnovat pozornost regulaci a opatřením týkajících se introdukce rostlin do ČR a dbát na to, aby byly dodržovány. Jak uvádí Tábor a Šantrůčková (2021), introdukce dřevin historicky ovlivňovala zahradní a krajinářskou tvorbu v ČR. V 19. a 20. století se introdukce rozvíjela spolu s botanickými výzkumy, cestováním a obchodem s rostlinami (Tábor a Šantrůčková, 2021).

Podle Jelínkové (2021) má zvláštní územní ochrana přísnější pravidla zejména při vyhlášení ZCHÚ a péči o ně. Zvláštní ochranu mají území, která jsou jedinečná a velmi významná a jež mají vysokou estetickou nebo přírodovědeckou hodnotu. Kategorizují se podle svého významu, typu a rozlohy (Slonková, 2010). Jejich vyhlášení se činí za podmínek, které jsou vymezeny v zákoně 114/1992 a pomocí

vyhlášky č. 45/2018 Sb., o plánech péče, zásadách péče a podkladech k vyhlášení, evidenci a označování ZCHÚ. Při vyhlášení se současně vyhláší jejich ochranné pásmo, vyjma chráněné krajinné oblasti (dále jen „CHKO“), která ochranné pásmo nemá. Abychom měli ZCHÚ v tom nejlepším stavu, je zapotřebí, aby byl nastaven nejlepší možný plán péče, který by zajistil nejlepší podmínky pro zachování stavu CHÚ. K tomu je také zapotřebí dostatek finančních prostředků.

CHÚ jsou využívána při realizaci všech národních i mezinárodních strategií ochrany biologické rozmanitosti. Účelem CHÚ je zachovat biologickou rozmanitost a přírodní ekosystémy. Například CHKO slouží jako útočiště pro mnoho ohrožených druhů živočichů či rostlin (Ambróz a Šubová, 2020). Důležitým nástrojem v péči o ZCHÚ je získání pozemků do vlastnictví státu, a to např. koupí (Státní program ochrany přírody a krajiny České republiky pro období 2020–2025, 2020). Každé ZCHÚ by mělo být jasně označené, respektované a opatření by měla být dodržována dle právních předpisů (Ambróz a Šubová, 2020). Krajina ve ZCHÚ je daleko více funkční než krajina v nechráněných oblastech. Skokanová a Eremiášová (2013) použily ve své studii metodu, která byla navržena jako možná pomůcka při vyhlášení CHÚ v ČR.

V současné době je v ČR vymezeno šest kategorií ZCHÚ, a to národní park (dále jen „NP“), CHKO, NPR, NPP, přírodní rezervace (dále jen „PR“) a přírodní památka (dále jen „PP“). Kategorie ZCHÚ se mohou překrývat, tzn. že na velkoplošných zvláště chráněných územích mohou být vyhlášena samostatná MZCHÚ, např. NPR na území CHKO. Podle Jelínkové (2021) může být překrytí ZCHÚ i s významnými lokalitami NATURA 2000 či ptačími oblastmi, které jsou chráněny na evropské úrovni. Může tak dojít k navýšení ochranného režimu (Jelínková, 2021). Kategorie ochrany přírody se v jednotlivých státech odlišují (Jelínková, 2021; Mari et al., 2022). Např. kategorie NPP byla v Německu zavedena teprve v roce 2009 a na rozdíl od ČR jsou v této kategorii chráněna velkoplošná území. Německo má oproti ČR pouze 7 NPP, v ČR se nachází 126. Dále např. na Slovensku je rozdílné to, že legislativa připouští vyhlášení soukromých rezervací. Pešout (2014) uvádí, že právní systém v ČR toto nepřipouští, ale přesto jsou v ČR soukromé rezervace zřizovány i za podmínek, že ochrana těchto území nemá právní oporu v zákoně. Autor dále uvádí, že v ČR je řada neziskových organizací, které pečují o tzv. „soukromé rezervace“ a chrání tato cenná území prostřednictvím vlastnických práv k pozemkům.

V ČR jsou ZCHÚ evidována v digitálním registru Ústředního seznamu ochrany přírody (dále jen „ÚSOP“). Jedná se o informační systém veřejné správy, do kterého může nahlížet každý v přítomnosti pověřeného pracovníka, nebo může využít dálkový přístup. Správcem ústředního seznamu je Ministerstvo životního prostředí (dále jen „MŽP“) a jeho provozovatelem je Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky (dále jen „AOPK ČR“).

3.1.2 Financování péče o ZCHÚ

Péče o ZCHÚ se financuje z národních a evropských zdrojů. Zejména dotace, nárokové platby či plnění z veřejnoprávních smluv. Ročně se uzavře přes tisíc veřejnoprávních smluv (Pešout, 2021; Pešout a Dort, 2022). Z národních dotačních programů je to zejména Program péče o krajinu (PPK), Program obnovy přirozených funkcí krajiny (POPFK). Z evropských zdrojů je to hlavně Operační program životního prostředí nebo program LIFE (AOPK ČR, 2023b). Financování péče o ZCHÚ je velice nákladné. Finanční zdroje jsou a podle Pešouta a Dorta (2022) stále budou nedostatečné. Podle MŽP (2008–2022) bylo z Operačního programu životního prostředí 2007–2013 rozděleno 8 miliard korun na podporu zlepšování stavu přírody a krajiny a v rámci národních programů PPK a POPFK dalších 500 miliónů korun. Právě tyto programy jsou zacíleny na udržení stavu ZCHÚ.

3.1.3 Značení ZCHÚ

Každé ZCHÚ musí být v terénu označeno. NP, CHKO, NPP a NPR jsou označeny velkým státním znakem ČR. PR a PP jsou označeny malým státním znakem ČR. K označení hranic NPR, NPP, PR a PP a klidových zón NP se dále používá pruhového označení. Podrobnosti ke značení ZCHÚ jsou uvedeny ve vyhlášce č. 45/2018 Sb., o plánech péče, zásadách péče a podkladech k vyhlášení, evidenci a označování ZCHÚ. Označení ZCHÚ je důležitým prvkem pro respektování ochrany přírody a krajiny ze strany veřejnosti (Jelínková, 2021).

3.1.4 Ochranné pásmo ZCHÚ

Ochranné pásmo ZCHÚ je vymezeno v zákoně 114/1992. Každé ZCHÚ má své ochranné pásmo vyjma CHKO. Také dva NP v ČR nemají ochranné pásmo, tuto roli podle Jelínkové (2021) plní CHKO, které je obklopují. Ochranné pásmo vyhláší orgán, který vyhlásil ZCHÚ. Pokud nebylo současně vyhlášeno se ZCHÚ, platí ze zákona, jímž je území do vzdálenosti 50 m od hranic příslušného ZCHÚ, pokud není orgánem ochrany přírody výslovně stanoveno (Petrmichl, 2018). Ochranné

pásmo zabezpečuje ZCHÚ před rušivými vlivy z okolí (Rebrošová a Schneider, 2010), mohou se zde vymezit činnosti a zásahy, které jsou vázány na předchozí souhlas orgánu ochrany přírody, např. povolování nebo provádění staveb, terénní úpravy, změna druhu pozemku v ochranném pásmu apod. Jak uvádí Petrmichl (2018) pro správné fungování ZCHÚ, je důležitý i plán péče, který se současně zpracovává i pro ochranná pásma.

3.1.5 Plány péče o ZCHÚ

Plány péče o ZCHÚ (vyjma NP, u kterých jsou místo plánů péče zásady péče) se zpracovávají na základě ustanovení zákona 114/1992 a vyhlášky č. 45/2018 Sb., o plánech péče, zásadách péče a podkladech k vyhlášení, evidenci a označování chráněných území. Je to odborný a koncepční dokument ochrany přírody, ve kterém jsou navržena opatření na zachování nebo zlepšení stavu předmětu ochrany ve ZCHÚ a zabezpečuje ZCHÚ před nepříznivými vlivy okolí v jeho ochranném pásmu. Navržený management CHÚ by měl být podporován plánem péče, který je využíván jako podklad pro jiné druhy plánovacích dokumentů a pro rozhodování orgánů ochrany přírody (Prchalová, 2010; Kouřík, 2019; Jelínková, 2021).

Jinými druhy plánovacích dokumentů se rozumí např. územně plánovací dokumentace všech stupňů, lesní hospodářské plány, plány mysliveckého hospodaření v honitbě aj. (Jelínková, 2021). Podle zákona 114/1992 není pro fyzické ani právnické osoby závazný. Zpracování plánu zajišťuje orgán ochrany přírody, který je příslušný k vyhlášení ZCHÚ. Plán péče o CHKO schvaluje MŽP. Schvaluje se zpravidla na období 10 až 15 let. Tato lhůta by se měla přizpůsobit platnosti lesních hospodářských plánů nebo lesních hospodářských osnov u ZCHÚ zahrnujících les, jelikož plán péče ZCHÚ je podkladem pro jejich zpracování. Podle ustanovení § 6 odst. 4 vyhlášky č. 45/2018 Sb., o plánech péče, zásadách péče a podkladech k vyhlášení, evidenci a označování chráněných území, se může již schválený plán v průběhu jeho platnosti měnit. Projednaný a schválený plán péče je uložen v Ústředním seznamu ochrany přírody a je v elektronické podobě předán dotčeným obcím a krajům. Obsah plánu péče o jednotlivé kategorie ZCHÚ a postup jejich zpracování se stanovuje prováděcím právním předpisem MŽP.

Navržený management v plánu péče by měl vycházet z precizně provedených průzkumů. Kouřík (2019) se domnívá, že při zpracování plánů péče chybí kvalitně provedený průzkum a bývá nahrazen archivními zdroji, nebo z důvodu chybějícího odborníka není průzkum proveden vůbec. To může způsobit, že budou navrženy v plánu péče nepatřičné zásahy, které mohou způsobit v některých případech

poškození či devastaci předmětu ochrany. Plány péče musí být zpracovány v souladu s osnovou, kterou předepisuje metodický pokyn MŽP. Vydání zákona 114/1992 bylo významným krokem ve zpracovávání a kvalitě plánů péče. Kvalita plánů je v současné době na vysoké úrovni.

3.2 Velkoplošná zvláště chráněná území

VZCHÚ jsou nástrojem územní ochrany přírody a krajiny. Chrání esteticky či přírodovědecky významné, jedinečné a svou plochou rozsáhlé území. VZCHÚ zaujímají v České republice k 31. 12. 2022 rozlohu 1 257 193 ha, což je podíl 15,94 % podílu z celkového území ČR a jsou rozděleny do následujících kategorií.

3.2.1 Národní park (NP)

NP je mezinárodně užívaná kategorie rozsáhlých jedinečných území s typickým reliéfem, na kterých se vyskytují buď přirozené, nebo jen velmi málo člověkem ovlivněné ekosystémy. V ČR jsou 4 NP a zaujímají 1,51 % území. Každý NP park má svou správu v čele s ředitelem NP a radou NP. Území národního parku je rozděleno do 4 zón ochrany (přírodní, přírodě blízká, zóna soustředěné péče o přírodu a zóna kulturní krajiny). Správa NP zpracovává pro NP zásady péče, které se mění každých 15–20 let a zpracovávají se na každou jednotlivou zónu a její ochranné pásmo. Národní parky mají klidová území, kde je mimo vyhrazené cesty omezení pohybu osob. Správa NP vyhlašuje návštěvní řád.

3.2.2 Chráněná krajinná oblast (CHKO)

Další kategorií velkoplošného zvláště chráněného území jsou chráněné krajinné oblasti, které vyhlašuje svým nařízením vláda. CHKO je národní kategorie, ve které můžeme najít území s harmonicky utvářenou krajinou a charakteristicky vyvinutým reliéfem. Jsou to území s převažujícím podílem přirozených ekosystémů lesů a luk, které mají bohatou skladbu dřevin nebo zčásti kulturní charakter. CHKO spravují regionální pracoviště AOPK ČR s výjimkou CHKO Šumava a CHKO Labské pískovce, které jsou ve správě příslušného NP. Tak jako NP jsou i CHKO rozděleny do 3–4 zón ochrany. Na rozdíl od národních parků, které mají zásady péče, zpracovává správa CHKO plány péče. Jsou zpracovávány zpravidla na 10 let pro jednotlivé zóny stejně jako u NP. Podkladem pro zpracování plánů o CHKO jsou výsledky sledování předmětů ochrany, soupisy navrhovaných opatření, preventivní hodnocení krajinného rázu a další dokumenty (AOPK ČR, 2023a). CHKO nemají

ochranné pásmo. Některé CHKO byly vyhlášeny ještě před účinností nového zákona 114/1992, a proto se potýkají s problémy (Dorňák, 2022). Autor dále uvádí, že jejich zřizovací předpisy nesplňují zákonné požadavky a současné potřeby plnohodnotné ochrany daného území. Můžeme se setkat např. s nesprávně vymezeným územím, s nedostatečnými ochrannými podmínkami či se zákonem neodpovídajícím vymezením ochranných zón. V současné době proto dochází k přehlašování stávajících CHKO, které provádí MŽP, a to na základě vládou schválené Státní politiky životního prostředí ČR 2030 s výhledem do 2050. S ohledem na aktuální potřeby ochrany přírody a krajiny je zapotřebí obnovit zřizovací dokumentaci a uvést ji do souladu s platnými právními předpisy ČR. Podle Dorňáka (2022) je tento proces velmi časově a finančně nákladný.

3.3 Maloplošná zvláště chráněná území

V ČR jsou 4 kategorie MZCHÚ, a to NPR, NPP, PP PR. Všechna MZCHÚ jsou vyhlášována právním nařízením. NPR a NPP se vyhláší vyhláškou MŽP. Kraje vydávají nařízení o zřízení, či zrušení PR a PP a zajišťují péči o ně. Pokud se PR a PP nacházejí na území CHKO, vykonává správu AOPK ČR a na území NP správa NP. MZCHÚ jsou evidována v ÚSOP a v katastru nemovitostí. Dlouhodobá tradice ochrany přírody v České republice vyústila v hustou síť přírodních rezervací a památek, která se v současné době mohou pyšnit všemi hlavními typy vegetace (např. lesní, vodní, mokřadní vegetace, nebo vegetace rašelinišť a pramenišť). I přestože některé PR v ČR byly vytvořeny člověkem (např. louky nebo některé mokřady), lze je začlenit mezi zbytky přirozené vegetace střední Evropy (Pyšek et al., 2002).

3.3.1 Národní přírodní rezervace (NPR)

Jelínková (2021) uvádí, že jde o nejdůležitější kategorii MZCHÚ. V této kategorii platí velmi přísná ochrana. NPR chrání ekosystémy jak přirozené, tak ekosystémy vytvořené člověkem. Jedná se o menší významné území na národní či mezinárodní úrovni. Podle Jelínkové (2021) by NPR neměla být degradována např. těžbou. V NPR by měla být zachována jejich přirozená sukcese. Jejich využívání by se mělo omezit pouze na činnosti, které jsou pro ně prospěšné, či uchovávají dosavadní stav. Touto činností může být regulovaná pastva a kosení luk (Konvička et al., 2005). Také např. řízené vypalování travnatých ploch může mít pozitivní vliv na druhovou biodiverzitu v chráněném území (Chlapek, 2019; Hamřík a Košulič, 2021). Každá činnost v NPR musí být vázána na souhlas orgánu ochrany přírody. Státní správu v NPR provádí

AOPK, NPR na území NP správa příslušného NP a NPR na území vojenských újezdů újezdní úřady. NPR se rozkládají na území o výměře cca 30 tisíc ha a celková rozloha odpovídá podílu na území ČR 0,38 %. K 31. 12. 2022 je vyhlášeno 110 NPR.

3.3.2 Národní přírodní památka (NPP)

V ČR bylo v roce 2022 126 NPP. Jsou to chráněné přírodní útvary menší rozlohy. Mohou to být skalní útvary, krasové jevy, naleziště nerostů nebo stanoviště vzácných či ohrožených druhů rostlin a živočichů ve fragmentech ekosystémů, a to buď vytvořené člověkem nebo přirozeně (Jelínková, 2021). V kategorii NPP jsou CHÚ, která mají vysoký estetický a kulturní význam. NPP zaujímají v ČR území o rozloze 8 273 ha, tj. jedna desetina území ČR.

3.3.3 Přírodní rezervace (PR)

PR jsou území menší rozlohy, přesto jsou dostatečně velká pro zachování celých ekosystémů. Na rozdíl od NPR nemají PR mimořádné přírodní hodnoty, přírodní reliéf nebo existenci ekosystému významných v národním či mezinárodním měřítku. K vyhlášení stačí, že se na území nachází soustředěné přírodní hodnoty a typické ekosystémy významné pro příslušnou geografickou oblast. Může to být například přírodě blízký les s typickou faunou a flórou, nebo jak uvádí Jelínková (2021) meandrující vodní tok s navazujícími druhově bohatými loukami. PR mají v ČR k 31. 12. 2022 počet 819 a celkovou rozlohu 43 656 ha a zaujímají 0,55 % území.

3.3.4 Přírodní památka (PP)

Podle Jelínkové (2021) je PP nejvyužívanější kategorií ZCHÚ. Předměty ochrany v této kategorii jsou obdobné jako u NPP. Odlišuje se pouze v tom, že k vyhlášení ochrany stačí pouze regionální vědecký, estetický nebo ekologický význam. K 31. 12. 2022 byl počet PP v ČR 1 594 s celkovou rozlohou 33 817 ha a podílem na území ČR je 0,42 %.

3.4 Chráněná území a cestovní ruch

Zákon 114/1992 připouští ve ZCHÚ rekreační využití, pokud nepoškodí přírodní hodnoty daného území. Vítek a Pešout (2010) uvádějí, že správní úřady CHÚ by měly dbát na udržitelnost cestovního ruchu tím, že ho budou usměrňovat tak, aby nedocházelo k poškozování přírodních a krajinných hodnot území. CHÚ v ČR mají významný vliv na cestovní ruch. A jak uvádí Vítek a Pešout (2010), tak i naopak. CHÚ jsou často vyhledávána jako cíl rekreace, a to pro jejich přírodní krásu a bohatou

rozmanitost (Vítek a Pešout, 2010). Některá CHÚ mohou být pro turisty přístupná pouze omezeně kvůli ochraně přírody, což může mít na cestovní ruch negativní vliv. Tato omezení mohou zahrnovat omezení jak v regulaci počtu návštěvníků, tak v zákazu kempování nebo vstupu do některých částí území. Je důležité, aby byl cestovní ruch v CHÚ řízen tak, aby nezpůsobil negativní dopady na životní prostředí a také aby turisté respektovali pravidla a omezení v těchto oblastech. Tím lze dosáhnout, že cestovní ruch bude přínosem pro místní ekonomiku a zároveň bude udržitelným způsobem bude podporovat ochranu přírody a krajiny. Součástí managementu ZCHÚ by měl být kvalitní management návštěvníků (Zelenka a Kacetl, 2013). Zonace NP a CHKO je jeden z hlavních nástrojů pro regulaci cestovního ruchu. Návštěvnost by neměla být větší, než je kapacita území, aby nedocházelo k nevratnému poškození přírody (Dolejský, 2021).

Může se zdát, že cestovní ruch je v našich CHÚ dobře regulován, ale opak je pravdou. Podle Vítky a Pešouty (2010) by se měl postoj k cestovnímu ruchu daného CHÚ povinně řešit v plánech péče. Praxe ale ukazuje, že se plány péče řízení cestovního ruchu často vyhýbají. Autoři doporučují usilovat o sjednocení zájmů ochrany přírody a cestovního ruchu na všech úrovních státní správy i mimo ni a společně se podílet na vzdělávání veřejnosti a dobře navržené propagaci.

3.5 Chráněná území v sousedních zemích

3.5.1 Německo

Nejdůležitějším právním základem pro ochranu přírody a péči o krajinu v Německu je spolkový zákon o ochraně přírody (dále jen „BNatSchG“), který je doplněn státními právními předpisy 16 spolkových zemí. Jednotlivé spolkové země však mohou v určitých aspektech vydávat doplňující, nebo dokonce odlišné státní předpisy. Proto je kromě federálních předpisů nutné vycházet také z příslušných státních zákonů a nařízení o ochraně přírody. Výjimkou jsou obecné zásady ochrany přírody, zákon o ochraně druhů a zákon o ochraně mořské přírody, které neponechávají federálním státům v těchto oblastech žádné rozhodovací právo (Bundesamt für Naturschutz, 2023). Stejně jako v ČR jsou i v Německu CHÚ jedny z nejdůležitějších nástrojů ochrany přírody a krajiny a jsou rozdělená podle velikosti, cílů a účelu do kategorií. Kategorie CHÚ se v Německu překrývají, proto je nelze sčítat a určovat jejich celkovou rozlohu (Bundesamt für Naturschutz, 2023).

PR patří k nejpřísněji chráněným oblastem v Německu. Rozloha přírodních rezervací v Německu se od roku 1990 zdvojnásobila (Bundesamt für Naturschutz, 2023). Podle mezinárodních vzorů byla novelou zákona BNatSchG ze dne 29. července 2009 přidána nová ochranná kategorie – NPP. NPP jsou chráněny obdobně jako PR. Důvodem zařazení nové kategorie bylo poskytnutí zvláštní ochrany těm oblastem, které se vyznačují výjimečnými přírodními jevy nebo částmi kulturní krajiny nebo významnými přírodními výtvoři, které nesplňují kritérium velkého rozsahu podle zákona pro vyhlášení NP (Schumacher a Schumacher, 2014). NPP mají mimořádný vědecký, přírodovědný, kulturně-historický význam a jsou svým charakterem vzácné (Pieck, 2019; Bundesamt für Naturschutz, 2023). Ve spolkovém zákoně dále najdeme kategorii Přírodní památky a Chráněné krajiny. PP se od NPP odlišují svým místním nebo regionálním významem. Mohou chránit pouze jednotlivé objekty, nikoli území. V současné době existuje v Německu pouze 7 NPP. V německém spolkovém zákoně přesnou definici NPP nenajdeme (Schlumprecht a Kaiser, 2015). Hönes uvádí (2009), že NPP utvářejí přirozenou tvář národa. Ve srovnání s jinými státy, jako jsou např. Slovensko, Polsko nebo Česká republika, se kategorie NPP v Německu vyznačuje svým velkoplošným památkovým charakterem. Jsou to např. velkoplošné přírodní jevy a krajinné celky, které mají mimořádný význam (Schumacher a Schumacher, 2014). NPP a NP jsou chráněny stejným způsobem jako přírodní rezervace s přihlédnutím k jejich zvláštnímu ochrannému účelu a k výjimkám, které vyžaduje rozsáhlá plocha a osídlení.

Německá federální vláda v současné době přidělila 14 milionů EUR ročně na rozsáhlé projekty ochrany přírody. Jedním z největších finančních titulů pro ochranu přírody v Německu je program financování „Chance. natur – Bundesförderung Naturschutz“. Financovány jsou projekty, které mají velký význam pro ochranu přírody jak na národní, tak na mezinárodní úrovni (Bundesamt für Naturschutz, 2023).

3.5.2 Polsko

Tradice ochrany přírody a krajiny se v Polsku datuje od 14. století (Oszlányi et al., 2004; Zawilińska a Mika, 2013). Otto a Chobotová (2013) uvádějí, že Polsko bylo prvním státem střední a východní Evropy, který měl poměrně dobře se vyvíjející zákon na ochranu přírody a krajiny. Zákon byl přijat v roce 1934. V období počátku 2. sv. války bylo v Polsku již 6 NP, 180 PR a 4 500 PP (Otto a Chobotová, 2013). Polsko má vysokou biologickou rozmanitost jak druhovou, tak územní. Rozloha CHÚ v Polsku činila na konci roku 2020 více než 10 miliónů ha, tj. k poměru rozlohy území státu 32,3 %. První NP vznikly v Polsku na počátku 20. století (Zawilińska a Mika,

2013). Jak dále autoři uvádějí, jsou NP vyhlášeny ve všech krajinných zónách Polska. V Polsku v současnosti existuje nástroj na ochranu přírody a krajiny v podobě zákona o ochraně přírody ze dne 16. dubna 2004.

Ministr životního prostředí může vyhlásit kritéria pro uznání přírodních útvarů za přírodní památky, jako jsou např. stromy a keře pro jejich velikost, stáří nebo historický význam, nebo také neživé přírodní útvary vědeckého, estetického nebo krajinného významu. Do roku 2021 bylo v Polsku registrováno 35 043 přírodních památek. Přírodní památky zahrnují: 27 515 jednotlivých stromů, 4 701 skupin stromů, 1 121 bludných balvanů, 338 skal, 750 jeskyní, 618 dalších památných tvarů (např. 118 keřů, 4 roklí a 166 pramenů, vodopádů a skalních převisů).

3.5.3 Slovensko

Ochrana přírody a krajiny je řešena za obdobných podmínek jako v ČR (Čihař, 2002) pouze s tím rozdílem, že územní ochrana má pět stupňů ochrany. Čím vyšší stupeň ochrany, tím větší je rozsah omezení v CHÚ. Na celém území Slovenska platí první stupeň ochrany a dle zákona se na něj vztahuje obecná ochrana přírody a krajiny (ŠOP SR, 2022). Systém CHÚ je neuspořádaný a složitý. Praxe ukázala, že nastavené omezení podle stupňů ochrany nebylo nejvhodnějším řešením vzhledem k rozmanitosti CHÚ (Vysoký et al., 2022). Autoři označují stav ochrany přírody na Slovensku za nevyhovující. Správa ochrany přírody se na Slovensku potýká s neschopností státu dostatečně a důrazně aplikovat zákon o ochraně přírody (Klúvanková-Oravská a Chobotová, 2006). Autorky ve svém článku poukazují na problém řízení ve správě CHÚ a problém spatřují v neucelenosti chráněných přírodních území a struktuře správy. Dále uvádějí, že se tak jako jiné bývalé komunistické země střední a východní Evropy také potýká s problémy vlastnických práv v ochraně přírody. Vysoký et al. (2022) ve svém článku vypracoval konkrétní návrh systémových změn, které by přispěly k zefektivnění péče o chráněná území a přírodu na Slovensku. Oproti ČR umožňuje zákon č. 543/2002 vyhlásit soukromé CHÚ, a to v kategoriích – chráněný areál, PR nebo PP. Vysoký et al. (2022) uvádějí, že i soukromá CHÚ mají přidělený stupeň ochrany a jsou vyhlášována pouze na žádost vlastníka. K 31. 12. 2021 byly na Slovensku vyhlášeny tři soukromé PP a jeden soukromý chráněný areál (ŠOP SR, 2022).

4 Metodika

Základem pro teoretickou část bakalářské práce bylo získání odborných informací na dané téma a byla provedena rešerše získaných odborných zdrojů.

V praktické části byla provedena analýza vývoje počtu ZCHÚ v ČR od roku 2005 do roku 2022. Analýza počtů byla provedena podle jednotlivých kategorií ZCHÚ. Výstupem analýzy byly tabulky a grafy.

Dále bylo vybráno jedno MZCHÚ, a to NPP Americká zahrada. Byly prostudovány a popsány zakládající dokumenty, plány péče a inventarizační seznamy. Tyto veškeré materiály byly získány z portálu Ústředního seznamu ochrany přírody. Po prostudování materiálů týkajících se vybraného MZCHÚ byl na jaře a na podzim roku 2022 proveden vlastní terénní průzkum. Současný plán péče, který byl vydán až po mém pozorování, jsem porovnála s výsledky mého terénního průzkumu. Během vlastního terénního průzkumu byly pořizovány fotografie za použití fotoaparátu Canon 700D a mobilního telefonu Samsung, které byly upraveny do požadovaného formátu a doplňovaly mé pozorování. Vlastní terénní průzkum začínal zhodnocením stavu a značením hranic ochranného pásma. Zhodnocení stavu a značení hranic byla provedena před samotným vstupem na území MZCH občůzkou podél hranice celého území. Následoval vlastní průzkum NPP Americká zahrada, kde bylo provedeno hodnocení podle 16 kritérií, která jsou předmětem Metodiky hodnocení stavu a péče v maloplošných zvláště chráněných územích (dále jen „metodika“) (Svátek a Buček, 2005). Jednotlivá hodnocení byla zapsána do připraveného terénního zápisníku.

Obsah níže uvedeného je vybrán z použité metodiky, jejímž cílem je rychlé získání aktuálních informací o stavu maloplošných zvláště chráněných území a o adekvátnosti péče o tato území. Výsledky hodnocení stavu a managementu jednotlivých chráněných území upozorňují nejen na klíčové problémy jednotlivých území, ale především umožňují získat přehledné aktuální informace o stavu a péči lokálních a regionálních sítí chráněných území. Metodika je koncipována tak, aby ji bylo možné aplikovat i při hodnocení všech maloplošných území se zvláštním statutem ochrany, například biocenter, biokoridorů a interakčních prvků, tvořících skladebné součásti územních systémů ekologické stability krajiny, registrovaných i evidovaných významných krajinných prvků.

Metodika hodnocení stavu a péče maloplošných chráněných území je založená na následujících principech (Svátek a Buček, 2005):

- **Jednoduchost:** Stav i péče jsou hodnoceny na základě jednoznačných a snadno hodnotitelných kritérií pomocí verbálně numerické stupnice. Kvantitativní multiplikátory pro stanovení váhy kritérií umožňují výsledné celkové zhodnocení úrovně stavu a péče o území.
- **Univerzálnost:** Pro všechny typy území je použit stejný postup hodnocení. Díky tomu je možné srovnání výsledků hodnocení rozmanitých souborů chráněných území.
- **Rychlost:** Hodnocení je založeno především na terénní rekognoskaci, částečně také na využití a sekundární analýze dostupujících materiálů o území. Metodika je koncipována tak, že terénní průzkum území menšího než 100 hektarů lze zvládnout za 1 den.
- **Komplexnost:** Přestože jde o jednoduchou a rychlou metodu, hodnoceny jsou všechny důležité aspekty péče i stavu území. K hodnocení je využíván „expertní úsudek“, umožňující nalezení slabých (záporných) i silných (kladných) stránek stavu i péče. Závěrečné výsledné hodnocení pak odráží celkovou úroveň péče a stavu území.

Současný stav chráněného území je hodnocen pomocí 8 následujících kritérií: zachovalost území z hlediska ochrany, struktura biocenózy, stav a vývoj populací zvláště chráněných nebo významných druhů, schopnost reprodukce populací, narušení obnovy, výskyt invazivních a expanzivních druhů, skládky a odpad, jiné negativní vlivy. Péče o chráněné území je hodnocena podle 8 uvedených kritérií: kvalita dokumentace o území, kvalita značení hranic, posouzení cestní sítě, funkčnost ochranného pásma, omezování vnějších negativních vlivů, péče o obnovu, hodnocení zásahů a opatření, celkové posouzení dosahování cílů ochrany.

Při hodnocení je třeba posuzovat všechna kritéria stavu a péče. Pouze výjimečně, není-li hodnocení daného kritéria možné či smysluplné, je přípustné kritérium vypustit, ale hodnotitel musí uvést důvody, proč nebylo hodnoceno. V žádném případě nelze vypustit kritérium zachovalost a dosahování cílů ochrany. Při hodnocení chráněného území je tedy posuzována míra souladu jeho současného stavu s optimálním stavem, nikoli významnost či hodnota chráněného území.

Každé ze 16 výše uvedených kritérií je hodnoceno stupněm dle následující verbálně numerické stupnice: 0 extrémně nízký – nejhorší stupeň, 1 velmi špatný, 2 špatný, 3 průměrný, 4 dobrý, 5 vynikající – nejlepší stupeň. Pro odlišení důležitosti jednotlivých kritérií má každé z nich přidělen násobný koeficient, jenž je pevně stanoven, hodnotitel jej nemění. Násobným koeficientem se vynásobí udělený stupeň a získá se tak příslušný počet bodů pro dané kritérium. Takto získané body se sečtou

pro všechna hodnocená kritéria současného stavu; obdobně se sečtou i body pro všechna hodnocená kritéria péče.

Výstupem hodnocení bude: Hodnocení současného stavu, hodnocení péče o území, výsledné hodnocení (tabulky, graf, slovní zhodnocení). Pro zpracování výstupů hodnocení je v prostředí Microsoft Excel použit počítačový program, který poskytuje potřebné výpočty, tabulkové a grafické výstupy.

4.1 Charakteristika NPP Americká zahrada

Kód ZCHÚ	2402
Kategorie ZCHÚ:	NPP
Název zemí:	Americká zahrada
Vyhlášeno právním předpisem:	Výnos
Orgán, který předpis vydal:	Ministerstvo kultury ČR
Číslo předpisu:	č.j. 13.369/69–II/28
Datum platnosti předpisu:	28. 12. 1969
Datum účinnosti předpisu:	17. 12. 1970

Lokalizace a výměra území v rámci územně správního členění ČR:

Na obr. 3 je zobrazeno katastrální umístění NPP Americká zahrada.

Kraj:	Plzeňský
Okres:	Klatovy
Obec s rozšířenou působností:	Klatovy
Obec s pověřeným obecním úřadem:	Klatovy
Obec:	Chudenice
Katastrální území:	Chudenice
Číslo parcel dle KN:	1352/5 (lesní pozemek) st. 199 (zastavěná plocha a nádvoří)
Výměra dle parcelního vymezení:	1,68 ha (současný stav)

Rozloha neodpovídá rozloze uvedené ve vyhlášovacím předpisu. Výnos uvádí výměru 1,89 ha. Americká zahrada je oplocena a byla nově geodeticky zaměřena v roce 2010 v rámci dendrologického průzkumu (Tomanová a Loudová, 2010)).

Správa ZCHÚ:

Správa CHKO Český les

Plán péče:

platný, pro období 2023–2032

Překryv území s jiným typem ochrany: NPP Americká zahrada se nepřekrývá s jiným typem ochrany

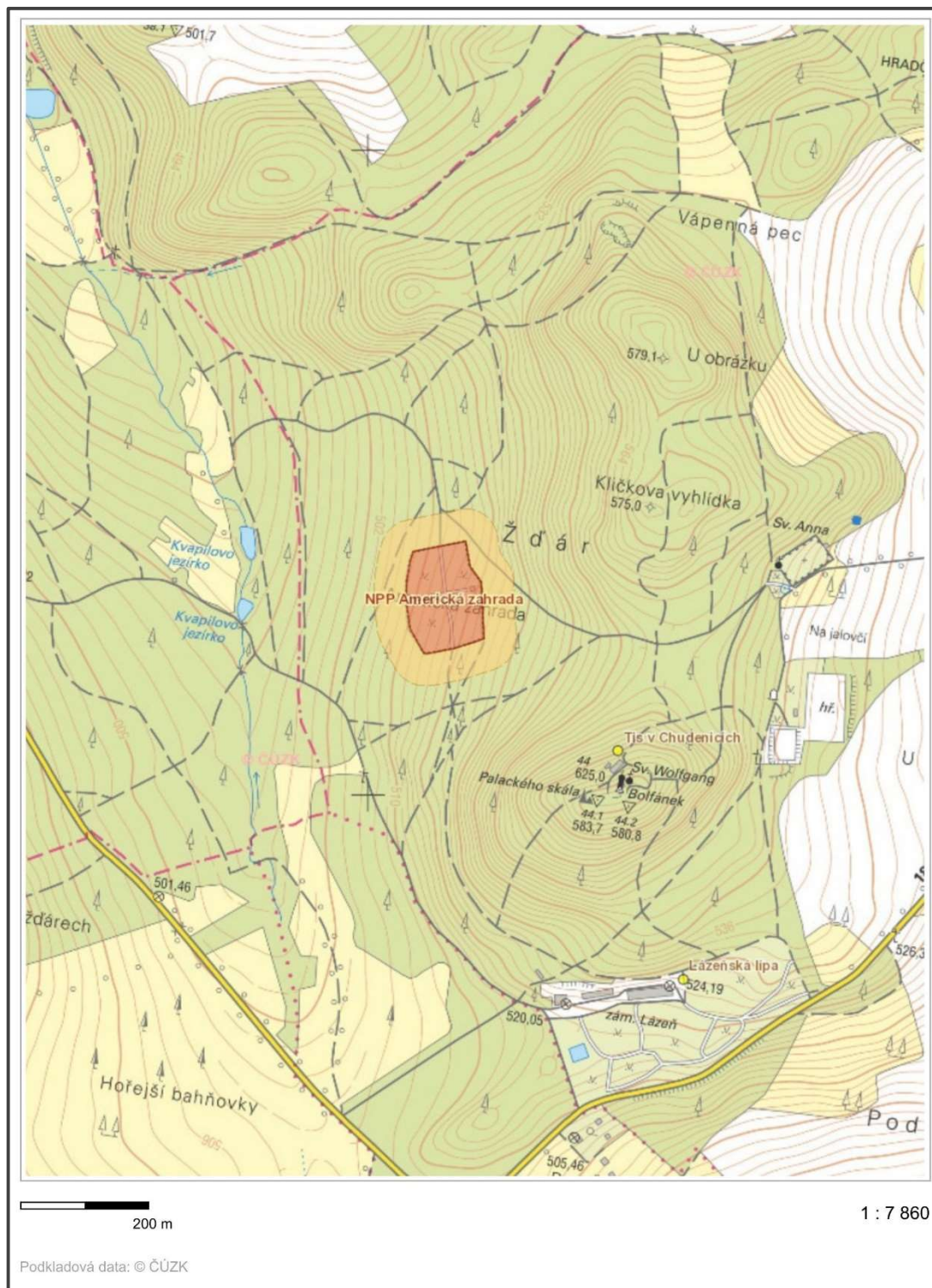
Kategorie IUCN: V – chráněná krajina

Předmět ochrany MZCHÚ: Podle zřizovacího předpisu se jedná o arboretum se vzácnými druhy cizích dřevin, zejména amerického původu. Podle současnosti je to ekosystém – arboretum. Soubor severoamerických, asijských a evropských dřevin s přiměřenou ekologickou valencí pro ČR národního významu s vysokou vědeckou a estetickou hodnotou. Vzrostlé exempláře a celková kompozice dřevin v arboretu mají vysokou estetickou hodnotu.

Cíl ochrany: Zachování a udržení významného souboru severoamerických, asijských a evropských dřevin s přiměřenou valencí pro ČR. Podle posledního platného plánu péče o NPP na období 2023–2032 je kladen důraz na cíle ochrany na zachování nejvýznamnějších životaschopných exemplářů a udržení vědeckého a estetického významu arboreta, včetně doplnění dalších možných dřevin.

Americká zahrada je území o rozloze 1,68 ha a nachází se v lesním komplexu Žďár v nadmořské výšce 506–524 m n. m. Je jednou z nejznámějších a nejstarších dendrologických zahrad v České republice, v níž se nachází nejucelenější soubor introdukovaných a převážně severoamerických dřevin na území Čech. Je to přírodní areál, který vznikl lidskou činností, a také je to jedinečné místo pro poučení, odpočinek i inspiraci. Je součástí naučné stezky Chudenice a lesní komplex Žďár. Jak je již zmíněno výše, je Americká zahrada sbírkou introdukovaných dřevin do ČR.

Obr. 3: Lokalizace NPP Americká zahrada (ÚSOP, 2022)



4.1.1 Historie Americké zahrady

Vznik zahrady se datuje do roku 1842. Založil ji hrabě Evžen Karel Černín, syn Jana Rudolfa Černína, který byl spoluzakladatelem Dendrologické společnosti v Průhonicích (Drhovský, 2008). Byla založena nejprve jako samostatná školka okrasných dřevin určených pro výsadbu v zámeckém parku Lázeň. Založena byla na

obdélníkovém půdorysu pravidelně rozděleném na jednotlivé úseky (Šantrůčková et al., 2021). Objednávky sazenic a semen měl na starosti zahradník Karel Zahn. Krátce po založení školky se zahrada stala pokusným a sbírkovým místem pro introdukci cizokrajných dřevin v českých zemích. Hlavním důvodem vzniku arboreta bylo úsilí pěstovat cizokrajné dřeviny na vyšší úrovni (Tábor a Šantrůčková, 2021). První sazenice a semena byly do školky objednány již v roce 1842 a poté se dostala do středu zájmů šlechtických botaniků (Šantrůčková et al., 2021). Název Americká zahrada byl poprvé použit v roce 1844 a od roku 1846 se začal úředně používat zejména v účetních knihách. V letech 1847–1848 zde bylo vysázeno 143 taxonů dřevin. V polovině 19. století bylo na území arboreta na 600 taxonů okrasných dřevin. Ve větší míře to byly zejména atraktivní dřeviny s barevnými či stříhanými listy, případně nezvyklými květy či dřeviny zvláštního růstu (AOPK ČR, 2023d) převážně amerického původu (Šantrůčková, 2014; Tábor et al., 2016; Tábor a Šantrůčková, 2021; Šantrůčková et al., 2021). Autoři uvádí, že Americká zahrada byla první arboretum, ve kterém byl poprvé vysazen strom douglaska tisolistá (*Pseudotsuga menziesii*) (obr. 4). Do arboreta byla vysazena v roce 1843 a nyní patří mezi tři nejstarší exempláře v Evropě a tvoří dominantu zahrady. Mezi další nejstarší vzácné stromy zahrady patří dřín květnatý (*Cornus florida*), jehož zasazení se datuje do roku 1844, nebo buk lesní 'Eugen' (*Fagus sylvatica* 'Eugen') (Tábor et al., 2016; Tábor a Šantrůčková, 2021; Šantrůčková et al., 2021). Dalším významným unikátem arboreta je bezesporu liliovník tulipánokvětý (*Liriodendron tulipifera*). Jak ve své práci uvádí Hofman (1970), první seznamy rostlin pro Americkou zahradu z roku 1842 a 1843 uveřejnil Dr. Nožička. Revizi dřevin v roce 1943 provedl doktor Josef Dostál. Podle jeho revize převládaly v arboretu dřeviny amerického původu. Doktor Dostál v letech 1843–1844 určil veškeré dřeviny ze vzorků, které si sám nasbíral. Vytvořil seznam, ve kterém uvedl kromě latinských jmen tzv. latinská synonyma, dále jména německá a česká, nakonec jméno čeledi. Při provedené revizi byl počet druhů 233, ale určených bylo jen 197 (Hofman, 1970). Autor dále uvádí, že revize provedená Dostálem byla v pozdějších letech dosti kritizována za chyby v taxonomii, na druhou stranu považuje jeho práci za velmi přínosnou. Později zahradu revidoval osobně. Výzkumy v oblasti botaniky a dendrologie byly v zahradě prováděny řadou osobností, například L. Čelakovský, K. Domin, J. Dostál, F. Maloch, I. Klášterský, J. Hofman, K. Hieke, J. Pokorný, A. M. Svoboda či M. Vaňousek (AOPK ČR, 2023d). Zahrada zásobovala sazenicemi např. bývalé černínské parky v Petrohradě nebo v Krásném dvoře u Podbořan, dále byly sazenice dodávány do dalších zahrad a parků v západních Čechách (AOPK ČR, 2023d). Od roku 1948 byla Americká zahrada pod správou Státních lesů. V červnu 1968 byl Krajským střediskem státní památkové péče

a ochrany přírody v Plzni podán návrh na vyhlášení území chráněným parkem. Důvodem pro tento návrh byl velký význam ojedinělé sbírky cizokrajných dřevin a sledování jejich přizpůsobování klimatickým a geologickým podmínkám střední Evropy (Šantrůčková et al., 2021). Dne 28. 12. 1969 návrh přijalo Ministerstvo kultury ČSR a vyhlásilo Americkou zahradu za chráněný park.

Obr. 4: Největší strom NPP Americké zahrady – douglaska tisolistá, foto 8. 5. 2022



Statut území byl v roce 1992 přehlášen na NPP, a to s vydáním nového zákona o ochraně přírody a krajiny č. 114/1992 (Šantrůčková et al., 2021). Už od minulosti až do současnosti bylo a je arboretum předmětem zájmu vědců a odborníků. Vznikla řada článků a studií, které se zabývaly buď celým areálem, nebo pouze vybraným jedincem v zahradě (Šantrůčková et al., 2021). Autoři dále uvádějí, že Americká zahrada má významné vědecké a estetické hodnoty a velký národní význam.

V současné době je Americká zahrada ve vlastnictví státu, na její správě se podílí Lesy České republiky, s.p., Lesní správa Klatovy. Od roku 2005 je Americká zahrada spravována regionálním pracovištěm Správou CHKO Český les (Šantrůčková et al., 2021). Dne 13. 1. 2023 byla uzavřena dohoda se zástupci AOPK ČR, státního podniku LESY ČR a Městysem Chudenice o společné péči o NPP Americkou zahradu (AOPK ČR, 2023c). Podle starosty Chudenic pana Davida Žáka je Chudenicko krajinná památková zóna, která je hojně navštěvována. Nabízí návštěvníkům kombinaci kulturních a přírodních památek a Americká zahrada je neoddělitelnou součástí Chudenicka. Městys Chudenice má za cíl se ještě více snažit o zlepšení stavu krajiny, a proto je pro ně důležité, aby stav Americké zahrady byl co nejlepší. Účastníci dohody se budou pravidelně setkávat a plánovat optimální management Americké zahrady (AOPK ČR, 2023c).

4.1.2 Provedené průzkumy a revize dřevin v NPP Americká zahrada

- r. 1842 a 1843 – První seznamy dřevin
- r. 1943 – Revize dřevin
- r. 1970 – Revize dřevin a vypracování nové koncepce zahrady
- r. 1983 – Doplnění seznamu dřevin z roku 1970
- r. 1999 – Inventarizační průzkum – Nálezy makromycetů
- r. 2004 – Mykologický a fytopatologický průzkum
- r. 2010 – Dendrologický průzkum
- r. 2011 – Inventarizační průzkum z oboru zoologie, chiropterologie
- r. 2012 – Inventarizační průzkum z oboru entomologie
- r. 2016 – Koncepce rozvoje NPP Americká zahrada

První seznamy rostlin pro Americkou zahradu z roku 1842 a 1843 uveřejnil Dr. Nožička (Hofman, 1970). V roce 1943 byla v zahradě provedena další revize dřevin. Mohlo by se říct, že v Dostálově dendrologické revizi byly snahy o vytvoření prvního plánu péče. Jeho revize nespočívala pouze v určování dřevin, ale také v hodnocení jejich zdravotního stavu a navrhnul následnou péči (Hofman, 1970). Bohužel zůstalo pouze u návrhu. Další pokus ze strany dendrologické sekce Státních

lesů podrobit arboretum důkladnému rozboru a navrhnout úpravu zahrady, s vypracováním řádného plánu péče, byl navržen v roce 1959 (Hofman, 1970). Autor dále uvedl, že nic z návrhu nebylo uskutečněno. Byla provedena pouze oprava vážných omylů v Dostálově taxonomické identifikaci dřevin (Hofman, 1970). V té době byla zahrada v péči Lesního závodu a její péče nebyla kvůli absenci odborníků prováděna. Jak uvádí Hofman (1970), aby bylo o zahradu dobře pečováno, bylo zapotřebí dendrologických odborných znalostí. V roce 1965 se na konferenci botanických zahrad československých dohodla Botanická zahrada v Plzni s Arborem Bofronka v Bolevci u Plzně, že převezmou péči o Americkou zahradu. Podle Hofmana (1970) tato snaha nepřinesla nic mimořádného.

Průlom nastal až v roce 1969, kdy byl požádán Jaroslav Hofman a jeho kolektiv o provedení další revize a vypracování nové koncepce Americké zahrady. Revize byla zahájena v roce 1969 a ukončena koncem roku 1970. Hofmanova koncepce měla čtyři úkoly: porovnat skutečný stav sortimentu v zahradě v době revize se stavem, který ve své revizi zdokumentoval Dostál. Druhým úkolem bylo zahrnout do evidence dřevin nové jedince a zakreslit je také do plánu arboreta. Třetím úkolem byl celkový taxonomický výčet. A čtvrtým úkolem byla stabilizace jedinců v arboretu a s tím spojené úkony, jako jsou např. probírka, výsadba nových dřevin, stromů a keřů, nebo odstranění plevelných dřevin (Hofman, 1970). Hofmanova koncepce Americké zahrady byla schválena a zahrada byla označena za sbírku dřevin s převahou severoamerického původu. Koncepční úkoly byly postupně realizovány. V roce 1983 byl z Hofmanovy revize vyjmut seznam dřevin v Americké zahradě a bylo provedeno doplnění seznamu dřevin o české názvy s lokalizací podle oddělení. V roce 1999 byl proveden inventarizační průzkum – nálezy makromycetů.

V roce 2004 byl proveden mykologický a fytopatologický průzkum NPP Americká zahrada. Z mykologického hlediska byla Americká zahrada hodnocena jako málo zajímavá (Lepšová, 2004). Průzkum poukázal na to, že zahrada nebyla v minulosti zakládána odborníky. Stromy byly vysazovány bez ohledu na jejich biologické vlastnosti, což způsobovalo např. utlačování některých druhů jinými a často z toho důvodu odumíraly, nebo byly napadeny houbovou infekcí. Autorka průzkumu provedla zápis a shrnula závažnější výsledky a dopad na plán péče o NPP Americká zahrada. Na podnět AOPK ČR byl v roce 2010 vypracován Dendrologický průzkum NPP Americká zahrada. Šantrůčková et al. (2021) uvádí, že během průzkumu byla provedena revize všech dřevin nacházejících se v zahradě. Byl určen věk dřevin, zhodnocen jejich zdravotní stav a určena hodnota stromů z ekologicky-krajinářského pohledu. Autoři dále uvádějí, že byli všichni jedinci geometricky zaměřeni a byl

vytvořen plánek rozmístění. Tomanová a Loudová (2010) při průzkumu v Americké zahradě zhodnotily také technické prvky, jako jsou oplocení, mobiliář, cestní síť nebo značení stromů. Dalším odborným dokumentem z roku 2011 byla zpráva z inventarizačního průzkumu z oboru zoologie, konkrétně chiropterologie provedeného Mgr. Tomášem Bartoničkou, Ph.D. Inventarizační průzkumy zadala AOPK ČR. Terénní průzkum proběhl v měsících červenec a srpen 2010. Průzkum byl zaměřen na zjištění populace netopýrů. Výsledky výzkumu nepotvrdily, že by netopýři obývali stromy v zahradě, a proto bylo doporučeno pokračovat v managementu, který byl v arboretu nastaven (Bartonička, 2011).

V roce 2012 byl proveden další inventarizační průzkum NPP Americká zahrada z oboru entomologie (Coleoptera: saprofytické a fytofágní druhy). Průzkum nenalezl žádnou populaci zvláště chráněného druhu brouka. Byl zjištěn pouze jeden druh, který je zapsán v Červeném seznamu ohrožených druhů v ČR, a to *Cyrtanaspis phalerata* z čeledi *Scraphiidae* (Sieber a Benediktová, 2012). Jak uvádí autoři, arboretum Americká zahrada není příliš vhodné území pro výskyt především saproxylických brouků.

Posledním uloženým dokumentem v rezervační knize je Koncepce rozvoje NPP Americká zahrada, kterou v roce 2016 vypracoval Tábor et al. (2016). Jejich hlavním úkolem bylo stanovit cíle ochrany a zpracovat koncepci rozvoje NPP Americká zahrada. Koncepce shrnuje dosavadní návrhy na péči a údržbu zahrady od roku 1970. Důležitou částí koncepce byla aktualizace stavu dřevin a posouzení jejich zdravotního stavu, včetně dalších návrhů na jejich péči, která bude přizpůsobena nárokům dřevin a podmínkám zahrady. V jednotlivých částech koncepce byly velice precizně zpracované části, jež charakterizují území, přírodní podmínky území, historii Americké zahrady, pozornost byla věnována také dochované dokumentaci, zhodnocení dosavadních plánů údržby a pěstebním opatřením. Důležitou částí koncepce bylo zhodnocení současného stavu zahrady. Tábořem et al. (2016) bylo například zjištěno, že od doby vzniku zahrady se některé dřeviny rozmnožovaly samovolně a rozrůstaly se po zahradě. Některé druhy zplanily a roztrousily se po celém arboretu. Byl to např. buk lesní 'Atropunicea' (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea'), dub červený (*Quercus rubra*), habr obecný (*Carpinus betulus*), líska turecká (*Corylus colurna*), zimolez ovíjivý (*Lonicera periclymenum*) a několik dalších. S tímto problémem se NPP potýká dodnes.

V koncepci je podrobně navržen plán údržby včetně návrhu pěstebních opatření a překlasifikování některých jedinců. Dále je tabulkově zpracován přehled keřů a stromů navržených na odstranění. Autoři navrhli výsadbu nových keřů a dřevin.

Dále uvádějí, že arboretum má velký historický význam na národní úrovni, a to pro její podíl na prvointrodukcii dřevin na našem území. Studium historických zdrojů bylo zjištěno, že na území Chudenic, kde se Americká zahrada nachází, bylo v letech 1844–1892 introdukováno až 250 druhů a právem řadí Americkou zahradu vedle introdukčních míst, jako jsou Lednice, Červený Hrádek, Hluboká, Průhonice a další. V koncepci bylo podrobně provedeno porovnání pěstebních opatření a doporučení, která navrhli Hofman (1970), Tomanová a Loudová (2010). Tako koncepce byla pro budoucí existenci NPP velice důležitá. Jejím hlavním úkolem bylo prokázat, že předmět ochrany v NPP Americká zahrada by měl být chráněn na národní úrovni. O výsledky koncepce se dnes opírají současné odborné dokumenty. Např. byla využita při vypracování současného plánu péče o NPP Americká zahrada na období let 2023–2032.

4.1.3 Plány péče o NPP Americká zahrada

V roce 1989 byl Státním ústavem památkové péče a ochrany přírody schválen **ochranářský plán na období 1989–1995** pro CHÚ na nelesní půdě a pro nelesní části CHÚ, obsahující lesní půdu. K vypracování plánu byl použit Hofmanův inventarizační průzkum z roku 1970. V ochranářském plánu péče o NPP pro roky 1989–1995 byly předpokládány náklady na údržbu a péči ve výši 200 000 Kč (příloha 1). V plánu není ovšem uvedeno, na co se částka konkrétně využije. Pravidelně prováděné zásahy a opatření jako např. kosení trávníků, odstraňování suchých stromů a jejich částí, hrabání listí atd. byly v režii Lesního závodu Přeštice (AOPK ČR, 2023e).

Jako další v pořadí byl v roce 1995 MŽP ČR schválen **Plán péče pro NPP Americká zahrada na období 1995–2002**. Dne 19. 1. 1995 se uskutečnilo jednání mezi vlastníky, nájemci a dotčenými orgány státní správy ve věci projednání zpracovaného plánu péče o NPP Americká zahrada pro roky 1995–2002. Plán péče byl zpracován Českým ústavem ochrany přírody (středisko Plzeň). Z předešlého ochranářského plánu byla provedena většina navržených opatření. Mimo předešlý plán byla provedena výměna již nevyhovujících vrat do arboreta. Přehled navržených opatření a zásahů v plánu péče na období 1995–2002 je uveden v příloze 2. Podkladem pro vypracování plánu pro rok 1995–2002 byl inventarizační průzkum z roku 1970, rezervační kniha a terénní zápisník. Schválený plán se stal závazným podkladem pro jiné plánovací dokumenty i pro realizaci praktických zásahů v něm uvedených (AOPK ČR, 2022). Předpokládané náklady byly vyčísleny v hodnotě celkem 262 000 Kč (příloha 2).

V roce 2003 byl MŽP **schválen plán péče pro NPP „Americká zahrada“ na období 2003–2012**. Proti předchozím plánům péče byl upřesněn hlavní předmět ochrany ZCHÚ. Uvádí se v něm, že se jedná o nejucelenější soubor introdukovaných dřevin severoamerického původu na území ČR, a proto je NPP Americká zahrada vhodná ke studiu ekologické valence introdukovaných dřevin v podmínkách ČR. V plánu péče byla více popsána charakteristika ZCHÚ jako celku a jeho přírodních podmínek. Plán péče se také více zaměřil na historii Americké zahrady a jejího využívání. Podle něj má arboretum stále problém s rozšiřováním invazivních a expanzivních druhů a poukázal na nový škodlivý vliv, který nebyl v předchozích plánech péče uveden, a to zcizování mladých jedinců dřevin. Pracovníci AOPK ČR provedli rozbor stavu ZCHÚ. Byly zhodnoceny výsledky předchozích plánů péče a byla navržena nová opatření a zásahy. Přehled je uveden v příloze 3. Navrhované obnovení pruhového značení hranic nebylo realizováno, jelikož jak bylo zmíněno v předchozím plánu, zahrada je od prvopočátku oplocena a označena dvěma úředními tabulemi s velkými státními znaky ČR (AOPK ČR, 2023d).

Dlouhodobým cílem plánu péče bylo udržení významné sbírky severoamerických dřevin s přiměřenou ekologickou valencí pro ČR. Upozorňovalo se v něm na potřebu trvalého zajištění hlavního předmětu ochrany, tj. uchování významných severoamerických druhů dřevin, jejich doplňování dle návrhu, doplňování keřů a jejich vhodná údržba. Nové opatření, které ještě nebylo navrženo v žádném předchozím plánu, bylo např. doporučení zajistit místního strážce či průvodce a také opatřit zahradu odpadkovým košem a starat se o odvoz odpadu. V plánu na období let 2003–2012 bylo navrženo prozkoumat zahradu mykology a provést bryologický průzkum. Předpokládané náklady byly v plánu péče na období 2003–2012 vyčísleny na částku 1 150 000 Kč (příloha 3). Péče v období roku 2003–2012 byla hrazena z dotačního titulu Program péče o krajinu, prostředky k naplňování plánů péče (AOPK ČR), dále z projektu implementace a z vlastních fondů správce majetku Lesy ČR.

V lednu 2014 byl MŽP **schválen plán péče na období 2014–2022**. Tento plán péče zpracovala Správa CHKO Český les. V úvodu plánu péče byl v kapitole charakteristika přírodních poměrů zmíněn mimo jiné chiropterologický průzkum provedený Bartoničkou v roce 2011. Plán péče poukazoval na negativní vlivy lidské činnosti, konkrétně kritizoval volný pohyb návštěvníků zahrady. Ti způsobovali sešlapem poškození mělce uložených kořenů, docházelo k odírání kořenových náběhů u kmenů stromů. Plán péče poukazoval na nefunkční, poškozené či úplně chybějící označení dřevin. Plán péče pro roky 2014–2022 je více zaměřen na údaje o dřevinách, které byly čerpány z dendrologického průzkumu, který byl v roce 2010

proveden Tomanovou a kol. Celkový stav zahrady byl podle autorů plánu z hlediska budoucího vývoje a zachování předmětu ochrany velice špatný. Autoři plánu poukazovali na neexistenci koncepce, která by byla důležitá pro budoucí vývoj arboreta. Existence arboreta závisela na jeho obnově a tu nelze provést bez řádně a svědomitě připravené nové koncepce. V plánu péče byly shrnuty výsledky dosavadního managementu (příloha 4). Závěr plánu byl takový, že předmět ochrany NPP Americká zahrada je bez realizace projektu celkové obnovy ohrožen. Plán péče navrhl zásahy a opatření, jež by se měly v jeho platnosti provádět, a ty byly v podstatě podobné jako v předešlých plánech. Předpokládané náklady hradil orgán ochrany přírody a předběžně byly vyčísleny na částku 1 853 500 Kč (příloha 4). V nákladech nebyly zahrnuty výdaje za kosení a hrabání listí. Tato činnost byla zajišťována Lesy ČR. Péče v období roku 2014–2022 byla hrazena z dotačního titulu Program péče o krajinu, prostředky k naplňování plánů péče, dále z projektu implementace a z vlastních fondů správce majetku Lesy ČR.

V roce 2010 zahájila správa CHKO Český les jednání o možném zpracování projektu a realizace obnovy NPP Americká zahrada, která by byla hrazena z dotačního titulu Operačního programu životního prostředí. V plánu péče bylo uvedeno, že pokud se nepodaří do doby platnosti plánů péče, tj. do 31.12. 2022, zajistit projekt obnovy Americké zahrady, podá MŽP návrh na zrušení statutu území v kategorii NPP. V roce 2016 byla provedena Táborem et al. studie a na základě výsledků byla zpracována nová koncepce rozvoje arboreta.

Posledním platným plánem péče je **plán péče na období 2023–2032**, jež vypracovala AOPK ČR, RP Správa CHKO Český les. Tak jako předešlé plány péče je i tento současný platný plán péče vypracovaný v souladu s ustanoveními § 38 zákona 114/1992 a vyhlášky č. 45/2018 Sb., o plánech péče, zásadách péče a podkladech k vyhlášení, evidenci a označování chráněných území. V úvodu plánu je stručně popsána NPP Americká zahrada a její přírodní podmínky. V další části je uvedeno, jakým způsobem ovlivňují NPP abiotičtí a biotičtí disturbační činitelé. Plán popisuje historické využívání, pozitivní a negativní vlivy lidské činnosti. Současný plán péče zhodnotil, v jakém rozsahu byly plněny cíle předchozího plánu péče. Jak uvádí autoři současného plánu, v arboretu byl v roce 2010 proveden Tomanovou a Loudovou (2010) komplexní dendrologický průzkum a v roce 2016 byla Táborem et al. (2016) provedená studie, která navrhla cíle a novou koncepci rozvoje zahrady.

V současném plánu péče se uvádí, že v době před vznikem nové koncepce byly v arboretu prováděny pouze nezbytné činnosti nutné pro zabezpečení stávajících

jedinců, tj. např. ošetřování dřevin, odstraňování nejvíce ohrožujících náletů, oprava opěr u vybraných stromů (AOPK, 2023f). Lesy ČR zajišťovaly kosení travních ploch a sběr opadaného listí, opravu oplocení a povalového chodníku. Plán péče zhodnotil současný stav ZCHÚ a došel k závěru, že stav arboreta se zhoršuje. Dále zhodnotil výsledky předchozí péče. Stávající stav NPP byl v posledních letech ovlivněn klimatickými podmínkami. Negativní vliv na zachování předmětu ochrany vidí autoři současného plánu v poškozování dřevin sešlapem kvůli špatnému oplocení kolem jednotlivých exemplářů. Povalový chodník, který je umístěn kolem největšího jedince v zahradě douglasky tisolisté, byl v roce 2012 obnoven, nicméně v současné době je opět ve špatném technickém stavu. Náklady jsou v režii AOPK ČR (AOPK ČR, 2023f).

Plán péče obsahuje rámcové směrnice péče o dřeviny arboreta. Celý plán péče by měl vycházet z koncepce Tábora et al. (2016) a dále na základě posouzení dendrologa nebo zkušeného arboristy. Sadební materiál, který bude použit při výsadbě nebo obnově dřevin, by měl být z genofondu arboreta. Přehled navržených opatření a zásahů je uveden v příloze 5. Plán péče navrhuje kompletní rekonstrukci (AOPK ČR, 2023f). Autoři plánu také navrhují zásahy a činnosti v ochranném pásmu. Jedná se o vyloučení uplatnění holosečí, odstraňování větví stromů, které stíní některým vzácným jedincům, a odstraňování expanzivních druhů. Plán péče navrhuje po skončení rekonstrukce oplocení NPP vyznačit památku pruhovým značením, které památka doposud nemá. Jako poslední bod plánu péče je návrh na provedení dendrologického průzkumu se zaměřením na zdravotní stav dřevin a další posouzení s ohledem na současné podmínky v arboretu a průzkum mykologický se zaměřením na patogeny dřevin, příp. druhy podrostu. Návrhem plánu na vzdělávací využití NPP je např. vybudování a údržba nové naučné stezky (AOPK ČR, 2023d).

V plánu péče na období 2023–2032 jsou vyčísleny předpokládané celkové výdaje ve výši 4 831 600 Kč stanovené s ohledem na § 68 zákona 114/1992, které budou hrazeny orgánem ochrany přírody dle jednotlivých činností (příloha 5).

5 Výsledky

5.1 Vývoj počtu ZCHÚ

V České republice bylo k 31. 12. 2022 celkem 2 683 ZCHÚ (tab. 1). ZCHÚ jsou z praxe rozdělena na VZCHÚ a MZCHÚ. VZCHÚ jsou od roku 2015 stabilně na celkovém počtu 30 (graf 1) a jejich celková rozloha zaujímá necelých 16 % celkové rozlohy ČR (tab. 2). Data dále ukazují, že počet MZCHÚ nejvíce vzrostl v roce 2014, ve kterém bylo vyhlášeno 141 MZCHÚ (tab. 1). Od roku 2015 se počet zvyšoval pozvolně (graf 2). Ke dni 31. 12. 2022 je celkový počet MZCHÚ 2 653. I pro svůj vysoký počet zaujímají MZCHÚ podíl z celkové rozlohy ČR pouze 1, 47 % (tab. 3).

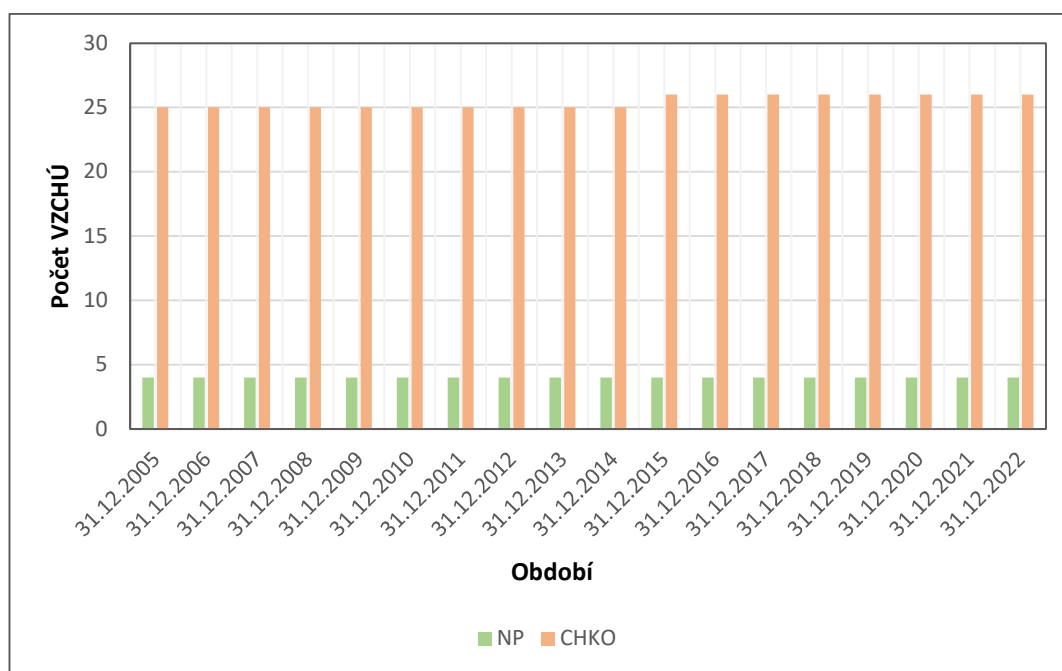
Tab. 1: Vývoj počtu ZCHÚ na území ČR od roku 2005–2022

Období	VZCHÚ		MZCHÚ				
	NP	CHKO	celkem MZCHÚ	v tom			
				NPP	NPR	PP	PR
31. 12. 2005	4	25	2 186	104	114	1 194	774
31. 12. 2006	4	25	2 188	104	112	1 193	779
31. 12. 2007	4	25	2 192	105	112	1 195	780
31. 12. 2008	4	25	2 205	106	112	1 199	788
31. 12. 2009	4	25	2 218	107	113	1 204	794
31. 12. 2010	4	25	2 238	107	114	1 218	799
31. 12. 2011	4	25	2 272	112	110	1 248	802
31. 12. 2012	4	25	2 338	113	109	1 308	808
31. 12. 2013	4	25	2 392	113	110	1 360	809
31. 12. 2014	4	25	2 533	115	111	1 495	812
31. 12. 2015	4	26	2 571	118	109	1 529	815
31. 12. 2016	4	26	2 595	120	107	1 559	809
31. 12. 2017	4	26	2 600	124	109	1 557	810
31. 12. 2018	4	26	2 609	126	109	1 562	812
31. 12. 2019	4	26	2 633	126	111	1 579	817
31. 12. 2020	4	26	2 639	125	110	1 588	816
31. 12. 2021	4	26	2 643	126	110	1 589	818
31. 12. 2022	4	26	2 653	126	110	1 597	820

Tab. 2: Počet a výměra VZCHÚ v ČR k 31. 12. 2022

Kategorie	Počet (stav ke dni 31. 12. 2022)	Rozloha (ha)	Podíl na území v ČR v %
NP	4	119 018,84	1,51 %
CHKO	26	1 138 174,38	14,43 %
Celkem	30	1 257 193,22	15,94 %

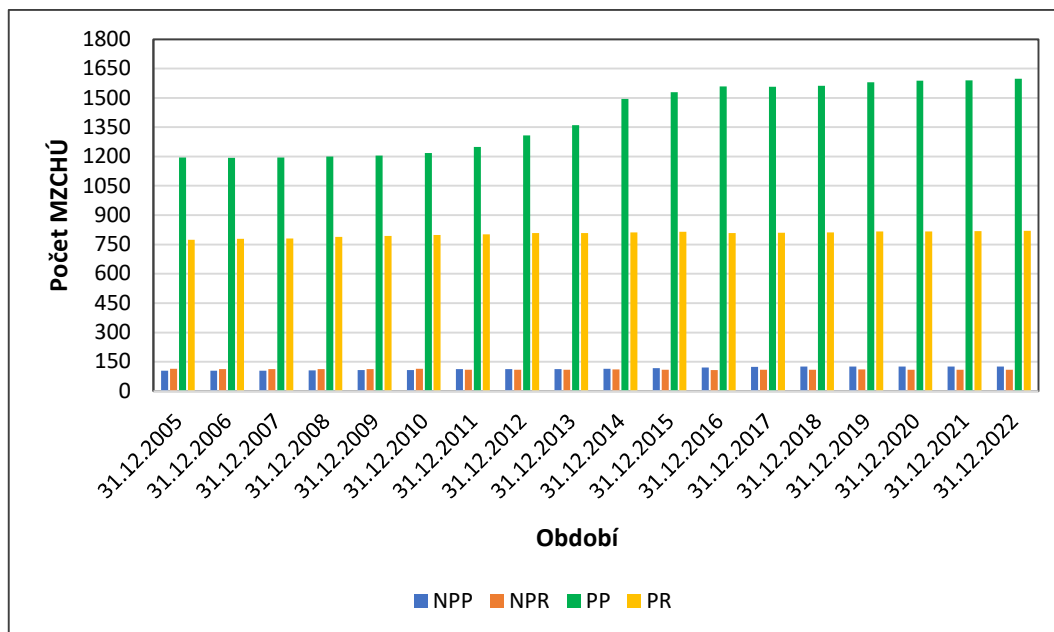
Graf 1: Vývoj počtu VZCHÚ od roku 2005–2022



Tab. 3: Počet a výměra MZCHÚ v ČR k 31. 12. 2022

Kategorie	Počet (stav ke dni 31.12.2022)	Výměra (ha)	Podíl na území v ČR v %
NPR	110	30 440,77	0,39
NPP	126	8 273,37	0,10
PR	820	43 676,90	0,55
PP	1 597	33 902,44	0,43
Celkem	2 653	116 293,49	1,47

Graf 2: Vývoj počtu MZCHÚ od roku 2005–2022



Pokud porovnáme rozlohu ZCHÚ některých sousedních států, má ČR nejmenší podíl ZCHÚ na celkovou rozlohu svého území. Např. v Polsku byla rozloha ZCHÚ ke konci roku 2020 více jak 10 miliónů ha a zaujímala podíl 32,3 % z celkové rozlohy Polska. Na Slovensku mají ZCHÚ celkovou rozlohu 1 140 174 ha a jejich celková rozloha odpovídá podílu 23,25 % z celkové rozlohy Slovenska.

5.2 Vlastní terénní průzkum

Na jaře a na podzim roku 2022 byl proveden terénní průzkum v NPP Americká zahrada (obr. 5). NPP je veřejnosti přístupna celoročně, proto nebylo nutné žádat správu CHKO Český les o povolení vstupu na její území. U zámku Lázeň se nachází parkoviště, odkud vede pěší stezka k arboretu. Cesta začíná u východiště č. 1 naučné stezky Žďár. Zahrada není součástí naučné stezky, ale nachází se na její trase. Od parkoviště je vzdálená necelý kilometr a cesta vede přes lesní komplex. Již cestou jsem pozorovala, jakým způsobem je označen směr k NPP Americká zahrada, a zjistila jsem některé nedostatky. V lesním komplexu se nachází několik lesních cest a rozcestí. Na určitých místech nebylo snadné určit, jakým směrem jít k Americké zahradě.

Obr. 5: Informační tabule



Na rozcestí se sice nacházejí směrové šipky, ale v některých případech jsou špatně nasměrované nebo hůře viditelné, protože je stíní větve. Před vstupem do Americké zahrady jsem prostudovala předešlé i současné plány péče a ostatní dokumenty týkající se NPP Americká zahrada. Zahrada má dva vstupy, jeden ze severu a druhý z jihu. Každý je řádně označen tabulí s velkým státním znakem a názvem ZCHÚ (obr. 6). Obešla jsem hranice podél celého arboreta, ale neobjevila jsem žádné pruhové značení. Absenci pruhového značení přisuzuji tomu, že celé arboretum je oploceno pletivem (obr. 7). Současný plán péče na období 2023–2032 navrhuje pruhové značení doplnit a dle potřeby ho udržovat.

Ochranné pásmo není vyhlášené s NPP. Podle zákona 114/1992 je ochranné pásmo vymezené pásem do vzdálenosti 50 m od hranice památky. Pozemek, na kterém se nachází arboretum, je určen k plnění funkce lesa, jedná se o bezlesí a je zařazen do kategorie lesa zvláštního určení. Při prohlídce ochranného pásma jsem zjistila, že se v pásmu nacházejí vzrostlé stromy, které chrání arboretum před silnými větry. Některé stromy jsou ale příliš blízko a jejich větve stíní některým jedincům v zahradě. Dále se v ochranném pásmu expanzivně šíří nežádoucí dřeviny (obr. 8), které prorůstají pletivem do NPP, například trojpek (*Deutzia sp.*), křídlatka (*Reynoutria sp.*)

nebo ostružník (*Robus sp.*). Oplocení je v současné době na některých místech již nevyhovující (obr. 9). Do arboreta jsem vstoupila dřevěným vstupem ze severu, který je upraven tak, aby opticky bránil vstupu zvěře. Vstup z jihu je řešen stejně. Arboretum má obdélníkový tvar a středem vede hlavní zpevněná a pískem vysypaná cesta (obr. 10). Douglasku tisolistou jsem obešla kolem dokola a zjistila jsem, že se kolem jejího obvodu nachází ochranný povalový chodník, který chrání podpovrchové kořeny před sešlapem turistů. Povalový chodník se v současnosti nachází v chátrajícím stavu (obr. 11). Jeho neuspokojivý stav je nebezpečný jak pro turisty, tak pro samotný exemplář. Stav povalového chodníku mimo jiné narušuje i estetický vzhled arboreta. V současném platném plánu pro rok 2023–2032 je navržena jeho rekonstrukce.

Dalším stromem arboreta, který je opatřen ochranným oplocením, je dřín květnatý. Jedná se o nádherný exemplář stromovitého vzrůstu (Chytrá et al., 2010). Tento jedinec je vzácný svým vzrůstem a stářím. Na jaře vyniká záplavou smetanově bílých květů. Asi dvě třetiny stromů nacházejících se v současné době v arboretu jsou dospělí jedinci a pro jejich uchování je péče velmi důležitá (Šantrůčková et al., 2021). V letech 2019 a 2020 postihlo zahradu velké sucho a několik exemplářů uhynulo. Některé z nich se upravily a jejich torza byla ponechána v arboretu, pouze se zkrátily do určité výšky, aby neohrožovaly návštěvníky arboreta, a uhynulí jedinci zůstali ležet. Na vybraných místech v zahradě jsou vysazovány mladé stromky a uchycení sazenic je podporováno zavlažovacími vaky. Některé mladé stromy jsou chráněny oplocením. Při prvním terénním průzkumu, který jsem provedla v květnu 2022, nebyly travní plochy pokoseny. Při druhém terénním průzkumu bylo patrné, že v zahradě bylo minimálně jednou provedeno pokosení travního porostu. Kosení travních ploch je doplňkový management a podle plánu péče se trávníky udržují pravidelně, kosení se provádí minimálně dvakrát do roka.

Obr. 6: Označení NPP



Obr. 7: Oplocení NPP Americká zahrada



Obr. 8: Expanze nežádoucích dřevin v ochranném pásmu



Dřeviny se v arboretu označují jmenovkami, jež prošly během let vývojem, ale od roku 2014 se jejich forma nezměnila. Při terénním průzkumu jsem zjistila, že jmenovky u některých jedinců chybí. Výše uvedená opatření nemají přímou souvislost s předmětem ochrany NPP, ale podílí se na jejím estetickém vzhledu, tím se pro návštěvníky zvyšuje její atraktivita. Z dosavadních inventarizačních průzkumů (chiropterologický a entomologický) zaměřených na výskyt zvláště chráněných druhů, byl zjištěn pouze výskyt některých druhů netopýrů a několik druhů brouků, z nichž jediný brouk je zařazen na Červený seznam bezobratlých, a to *Cyrtanaspis phalerata* z čeledi *Scaptiidae*. Při vlastním terénním průzkumu jsem laicky zaznamenala pouze výskyt veverky obecné (*Sciurus vulgaris*) a mnou neidentifikované druhy drobného ptactva. Součástí arboreta je jediný objekt návštěvnické infrastruktury, a to dřevěný altán (obr. 12). Terénní průzkum jsem zakončila mimo NPP. U severního vchodu zahrady je umístěn další objekt návštěvnické infrastruktury, a to odpočívadlo (obr. 13), u něhož se nachází jediný odpadkový koš.

Obr. 9: Poškozené oplocení



Obr. 10: Jediná cesta v NPP Americká zahrada



Obr. 11: Chátrající povalový chodník kolem douglasky tisolisté



Obr. 12: Dřevěný altán umístěný na západní straně arboreta



Obr. 13: Odpočívadlo u severního vchodu do NPP



5.3 Výsledky hodnocení

Po provedeném terénním průzkumu jsem zhodnotila výsledky svého pozorování. Hodnocení je popsáno v níže uvedených přehledech (tab. 4 a tab. 5). Součástí je hodnocení existující dokumentace o NPP Americká zahrada (tab. 6), jež bylo provedeno za použití metodiky. Součástí výsledků je přehled plánu zásahů a opatření vycházejících z plánů péče, včetně předpokládaných a skutečně vynaložených nákladů na jejich realizaci.

Výsledné hodnocení současného stavu NPP Americká zahrada – dobrý stav (tab. 7). Hodnocení 3 mají kritéria, která se dají ovlivnit zásahem člověka. Problém spatřuji v likvidaci invazivních rostlin, které se v NPP expanzivně šíří. Dalším problémem je turistická návštěvnost, konkrétně neukázněnost návštěvníků. Problém vidím především v chůzi mimo vyznačenou cestu, ničení infrastruktury či poškozování dřevin.

Výsledné hodnocení péče – dobrá péče (tab. 8). Hodnocení 3 mají kritéria, která opět může ovlivnit svou činností člověk. Problém spatřuji v ochranném pásmu, které na některých místech negativně ovlivňuje předmět ochrany. Nacházejí se v něm nežádoucí dřeviny, jež se šíří i do NPP. Dále větve některých stromů z ochranného

pásma stíní exempláře v NPP. Další problém představuje likvidace nežádoucích dřevin v místě NPP. Nežádoucí dřeviny tvoří nálety a kořenové výmladky. Doporučuji provádět pravidelnou kontrolu a odbornou likvidaci. Je velká pravděpodobnost, že se problémy s invazí nežádoucích dřevin budou i nadále opakovat.

Z grafického znázornění vyplývá, že kritérium zachovalost a struktura zaujímá největší podíl z celkového hodnocení. Tato kritéria mají nejvyšší hodnoticí váhu (násobný koeficient). Co se týká hodnocení péče, největší podíl dle grafu má kritérium dosahování cílů i přesto, že nedosáhlo nejvyššího stupně. Z výsledných grafů (obr. 14 a obr. 15) je patrné, že současný stav NPP Americká zahrada dosáhl nižší úrovně hodnocení než výsledek hodnocení péče o NPP Americká zahrada. Výsledné ohodnocení stupněm dobrý je výsledek více než uspokojivý.

Po prostudování všech plánů péče, které byly k dispozici, byly zpracovány přehledy navržených jednorázových opatření a pravidelných zásahů, včetně předpokládaných a skutečně vynaložených nákladů na jejich realizaci (pouze z dostupných údajů). Získané údaje byly zpracovány do přehledných tabulek (viz příloha 1, 2, 3, 4 a 5) podle jednotlivých plánů péče a za období platnosti plánu. Data o skutečně vynaložených nákladech poskytl pan Ing. Lokajček za AOPK ČR, regionální pracoviště Správa CHKO Český les a pan Ing. Hanzlík z LZ Klatovy, Lesy ČR. Údaje byly poskytnuty formou e-mailové zprávy a je z nich patrné, že ne všechny navrhované zásahy a opatření byly skutečně realizované a předpokládané výdaje byly do péče investovány. Uvedené údaje vycházejí z dat, které jsem měla k dispozici z plánů péče od roku 1989 až do plánu péče na roky 2023–2032. Vynaložené náklady na péči o NPP Americká zahrada, které vykázala AOPK ČR, byly financovány z dotačního titulu Programu péče o krajinu – Podprogram pro naplňování opatření vyplývajících z plánů péče o ZCHÚ a jejich ochranná pásma a zajišťování opatření k podpoře předmětů ochrany ptačích oblastí a evropsky významných lokalit. Zda-li jsou data úplná, nedokážu posoudit. Z těch dostupných je patrné, že náklady na péči o NPP Americká zahrada budou v následujících 10 letech výrazně vyšší. Předpokládá se, že by se měly do péče investovat více než 4 miliony korun. Nejnákladnější bude ošetřování dřevin. S ohledem na předmět ochrany je péče o dřeviny v této NPP prioritní.

Tab. 4: Hodnocení současného stavu NPP Americká zahrada

Hodnocení současného stavu území	stupeň	Kategorie území:	Národní přírodní památka
		Název území:	Americká zahrada
		Datum hodnocení:	20. 12. 2022
zachovalost	4	Na ploše 1,68 ha se v roce 2022 nachází 170 taxonů dřevin včetně různých kultivarů, které jsou rozděleny podle původu na severoamerické (41 %), evropské (31 %), asijské (19 %) a ostatní (9 %). Někteří dosud žijící jedinci byli vysazeni v roce založení zahrady. Většina exemplářů jsou dospělí jedinci. Arboretum se v několika předchozích letech potýkalo s nepříznivými klimatickými podmínkami a některé stromy byly poškozeny větrem nebo suchem. Na základě vypracované koncepce Tábor et al. (2016) byla v arboretu navržena řada zásahů a opatření, jež se postupně realizují, např. které dřeviny se ponechají, odstraní nebo doplní. Hlavním cílem koncepce bylo zhodnocení vývoje arboreta od vzniku do současnosti. Navrhovaná opatření a zásady mají uchovat estetickou hodnotu arboreta. Dále technické vybavení (oplocení arboreta, povalový chodník kolem významného exempláře, altán, chybějící jmenovky u některých jedinců) je v havarijním stavu, a tudíž má negativní vliv na zachování předmětu ochrany. Arboretum má při současném managementu zhoršující se stav.	
struktura	4	Hodnocení porostní struktury je dobré. Dřeviny nacházející se na území památky jsou různorodé a jedná se většinou o dospělé jedince. Celá sbírka dřevin je předmětem ochrany. Na území jsou i mrtvé stromy, některé z nich jsou ošetřeny a ponechány na místě. Vyskytují se zde nežádoucí dřeviny, které se na některých místech expanzivně šíří po arboretu.	
významné druhy	n	Kritérium je nehodnoceno. Významné druhy se na území památky vyskytují ojediněle. Priorita ochrany je sbírka cizokrajných dřevin jako celek.	
reprodukce	n	Kritérium nehodnoceno, jelikož přirozená reprodukce v arboretu je nežádoucí.	
narušení obnovy	4	Při terénním průzkumu nebylo zjištěno poškození dřevin např. okusem zvěře. K poškození dochází jen u některých kořenových systémů, a to sešlapem. Toto způsobují návštěvníci, kteří chodí mimo vyznačené cesty.	
invazní a expanzivní druhy	3	V arboretu se expanzivně šíří např. křídlatka (<i>Reynoutria sp.</i>) nebo ostružník (<i>Rubus sp.</i>), dále výmladky trnovníku (<i>Robinia sp.</i>).	
skládky a odpad	4	Na území památky bylo při terénním průzkumu zpozorováno jen několik jednotlivých odpadků. Na místě ani v okolí jsem nenašla místo, kam se ukládá biomasa z arboreta.	
jiné negativní vlivy	3	Neukázněnost a vandalismus návštěvníků, kteří nerespektují zákazy na území NPP.	

Jméno hodnotitele: Staňková Miroslava

Tab. 5: Hodnocení péče o NPP Americká zahrada

Hodnocení péče o území	stupeň	Kategorie území:	Národní přírodní památka
		Název území:	Americká zahrada
		Datum hodnocení:	20. 12. 2022
dokumentace	5	NPP Americká zahrada měla v době mého pozorování platný plán péče na období roku 2012–2022. V roce 2023 byl MŽP schválen nový plán péče na období 2023–2032.	
značení hranic	4	NPP je označena tabulí s velkým státním znakem a názvem. Chybí pruhové značení. Památka je oplocena.	
cesty	5	Jedna hlavní cesta vedoucí památkou je ve velmi dobrém stavu.	
ochranné pásmo	3	V ochranném pásmu se nacházejí nežádoucí dřeviny, které prorůstají do oplocení NPP. Vzrostlé stromy v ochranném pásmu mají pozitivní vliv, protože chrání arboretum před silným větrem, ale i negativní vliv, protože na některých místech zastíňují některé jedince.	
omezování vnějších negativních vlivů	5	Na území NPP nebylo zjištěno omezování vnějších negativních vlivů. V blízkosti není žádná zástavba, silnice nebo železnice. Oblast, ve které se nachází NPP Americká zahrada, je krajinná památková oblast.	
péče o obnovu	3	Dle plánu péče je prováděno kosení travních ploch a hrabání listí. Dále se provádí dle plánu péče opatření nezbytná pro zachování životaschopnosti a provozní bezpečnosti stávajících dřevin (např. ošetřování dřevin, odstraňování přímo ohrožujících nežádoucích dřevin, odstraňování uhynulých dřevin).	
zásahy	3	Doporučené zásahy jsou realizovány postupně dle plánu péče. Jde hlavně o kontrolu zdravotního stavu dřevin, zejména na jaře a v době silných větrů. V minulých letech se důrazně nezasahovalo proti expanzivním rostlinám.	
dosahování cílů ochrany	4	Dosavadním managementem v NPP je snaha o dosahování cílů ochrany. Postupným plněním navrhovaných opatření a zásahů podle koncepce Tábor et al. (2016) je snaha o zachování cíle souboru, který bude mít 150 životaschopných významných (indikačních) taxonů dřevin. Dalším cílem ochrany je dosáhnout úplné absence náletů a výmladků nežádoucích dřevin.	

Jméno hodnotitele: Staňková Miroslava

Tab. 6: Podrobné hodnocení stavu dokumentace NPP Americká zahrada

Stav dokumentace	ano	ne
Existuje platný právní předpis nebo rozhodnutí o vyhlášení ZCHÚ:	<input checked="" type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Byl zpracován inventarizační průzkum pro ZCHÚ:	<input checked="" type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Byl zpracován plán péče o ZCHÚ:	<input checked="" type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Plán péče je platný:	<input checked="" type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Platný plán péče obsahuje dostačujícím způsobem zpracované tyto části:		
- základní identifikační a popisné údaje o ZCHÚ	<input checked="" type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
- předmět ochrany a cíl péče	<input checked="" type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
- rozbor stavu ZCHÚ	<input checked="" type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
- plán zásahů a opatření	<input checked="" type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
- předpokládané náklady podle jednotlivých zásahů	<input checked="" type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
- mapové a jiné přílohy	<input checked="" type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Součet:	5	

Výsledné hodnocení

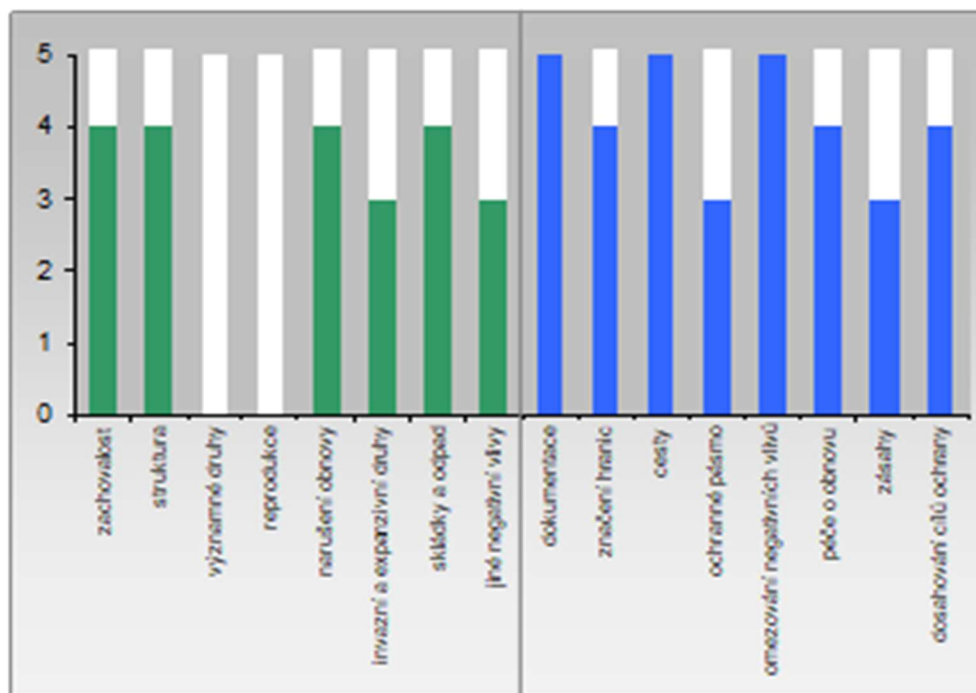
Tab. 7: Hodnocení současného stavu NPP

Hodnocení současného stavu NPP Americká zahrada	stupeň	násobný koeficient	počet bodů
zachovalost	4	3	12
struktura	4	2,5	10
významné druhy	n	2	
reprodukce	n	1,5	
narušení obnovy	4	1,5	6
invazní a expanzivní druhy	3	1	3
skládky a odpad	4	1	4
jiné negativní vlivy	3	1,5	4,5
výsledné hodnocení současného stavu:	H_{stav} = 75 dobrý		

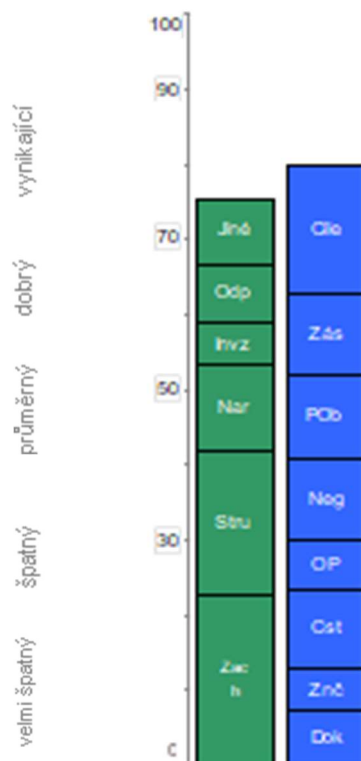
Tab. 8: Hodnocení péče NPP

Hodnocení péče o NPP Americká zahrada	stupeň	násobný koeficient	počet bodů
dokumentace	5	1	5
značení hranic	4	1	4
cesty	5	1,5	7,5
ochranné pásmo	3	1,5	4,5
omezování vnějších negativních vlivů	5	1,5	7,5
péče o obnovu	4	2	8
zásahy	3	2,5	7,5
dosahování cílů ochrany	4	3	12
výsledné hodnocení péče:	H_{péče} = 80 dobrá		

Obr. 14: Grafické znázornění výsledného hodnocení stavu a péče NPP



Obr. 15: Grafické znázornění hodnocení stavu a péče NPP



6 Diskuse

Na území ČR se nachází rozsáhlá síť ZCHÚ. Svou rozlohou se mezi ně řadí velká a známá CHÚ, ale také menší, méně známá, přesto velice zajímavá. Mezi tato ZCHÚ patří bezesporu NPP Americká zahrada. V naší zemi je velká řada MZCHÚ, která by, jak uvádí Kolář et al. (2012), bez přímého zásahu člověka vůbec neexistovala. NPP Americká zahrada vytvořil člověk a jen člověk svou péčí a velice pečlivým managementem zachová to nejcennější, co nám Americká zahrada dává, a to vzácnou sbírku cizokrajných dřevin. Knižátková a Havel (2022) spatřují velký význam pro zachování nejcennějších oblastí vyhlášení nových ZCHÚ nebo jejich rozšiřování. Ale také zdůrazňují, že chráněná území nestačí mít, je velmi důležité je mít v dobrém stavu. Pro udržení dobrého stavu CHÚ je zásadní mít navrženou co možná nejlepší péči a využívat všechny dostupné nástroje pro její realizaci.

Podle Jelínkové (2021) se kategorie ZCHÚ mohou v jednotlivých zemích lišit. Např. systém NPP v Německu je odlišný od ČR, Slovenska nebo Polska. Jak uvádějí Schumacher a Schumacher (2014), Německo touto kategorií chrání velkoplošná území, která nesplňují zákonné podmínky pro vyhlášení kategorie NP, ale mají mimořádný vědecký, přírodovědný a kulturně-historický význam. Pieck (2016) popisuje, že se jedná o území, která jsou svým charakterem vzácná, zvláštní nebo krásná. Jiný pohled na NPP má Hönes (2009), který uvádí, že NPP utvářejí „*přirozenou tvář národa*“. Schlumprecht a Kaiser (2015) doplňují, že přesnou definici NPP v německém zákoně nenajdeme.

Pešout a Dort (2022) poukazují na problém některých ZCHÚ, a to priority při vyhlášení ZCHÚ. Z jejich pohledu dochází ke střetu zájmů veřejnosti a politické reprezentace s odborníky, kteří opakovaně a prioritně vyhodnocují některá území k vyhlášení, ale přesto nejsou vyhlášena za chráněná dodnes, i přestože splňují veškeré parametry být zvláště chráněným územím. Podle Pelce (2018) je v ochraně přírody kladen důraz na zvyšování kvality péče o stávající chráněná území. Pelc (2018), Farkač et kol. (2022), Pešout a Dort (2022) zdůrazňují, že důležitým hlediskem pro zajištění kvalitní péče o přírodu je komunikace a vzájemná důvěra při spolupráci všech, kteří se podílejí na péči o chráněná území. Jak uvádí Pešout (2021), Pešout a Dort (2022), je v současné době ročně uzavřeno pět tisíc veřejnoprávních dohod, což je velice pozitivní. Při vzniku soukromých rezervací Pešout (2014) dále upozorňuje na významnou příležitost k většímu rozvoji spolupráce mezi státem a vlastníky pozemků při péči o stávající ZCHÚ.

Jak uvádí zákon 114/ 1992, má každé zvláště chráněné území ochranné pásmo vyhlášené současně, nebo ochranné pásmo stanovené dle zákona. Podle Petrmichla (2018) mohou být ochranná pásma pro vlastníky pozemků velkým omezením, jelikož je mohou omezovat v jejich hospodaření. Dalším nástrojem ochrany ZCHÚ jsou podle Jelínkové (2021) plány péče a zásady péče, a jak uvádí Petrmichl, (2018) jsou důležité pro jejich správné fungování. Plány a zásady péče také platí pro zmíněná ochranná pásma ZCHÚ.

Ochrana přírody je podle Pelce (2018) založena na vědeckých poznatcích o struktuře a fungování ekosystémů. Kouřík (2019) popisuje, že bez precizně provedených průzkumů ZCHÚ nelze navrhnout kvalitní management. Průzkumy by podle Kouříka (2019) měli provádět pouze odborníci, ale ne vždy tomu tak je. Stává se, že průzkumy jsou nahrazeny archivními záznamy, nebo nejsou provedeny vůbec. To může v některých případech poškodit, či úplně zničit předmět ochrany ZCHÚ. V případě NPP Americká zahrada je důležité znát poznatky především z oblasti dendrologie a botaniky a také se důkladně seznámit s historií, která nám dává informace o založení. Poslední odborný průzkum NPP Americká zahrada provedli pracovníci výzkumného ústavu Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v. v. i. Průhonice. Po prostudování plánů NPP Americká zahrada mohou říct, že kvalita současného plánu je na daleko vyšší úrovni než plány předchozí. Podkladem pro plán péče byla kvalitně připravená koncepce z roku 2016 a také provedený dendrologický průzkum v roce 2010, který byl velmi důležitým dokumentem pro návrh zásahů a opatření v NPP Americká zahrada.

Konvička et al. (2005), Chlapek (2019), Hamřík a Košulič (2021) uvádějí, že některé zakázané činnosti v ZCHÚ se mohou na základě povolení provádět, ale pouze za předpokladu, že budou regulované. Tyto činnosti prováděné ve ZCHÚ mohou mít pozitivní vliv na biodiverzitu ekosystémů v chráněném území. Konkrétně například kosení travních ploch, řízená pastva nebo vypalování ploch. Kosení travních ploch se provádí v některých ZCHÚ z důvodů uchování dosavadního stavu a také z estetického hlediska, jako je to v případě NPP Americká zahrada. S těmito nestandardními zásahy by měla být veřejnost seznamována ještě dříve, než budou provedeny, a co možná nejlépe by jí měly být objasněny důvody jejich provádění. Předělo by se v některých případech problémům, jako je nepochopení nebo odpor ze strany laiků. Osvěta by byla v tomto případě namístě.

Domnívám se, že NPP Americká zahrada mimořádně přispívá k zachování a ochraně širokého genofondu cizokrajné dendroflóry v České republice. Na základě provedených dendrologických průzkumů byl každý exemplář zahrady posouzen, jeho

stav byl vyhodnocen, zaevidován a byla pořízena fotodokumentace. Dle mého názoru je tato evidence v současné době již neaktuální, a proto doporučuji její doplnění dle současného stavu arboreta a v kratším časovém horizontu, než je desetiletá platnost plánu péče.

NPP Americká zahrada je hojně navštěvována širokou veřejností. V současnosti je přístupná celoročně bez časového omezení vstupu. U vstupu do arboreta je památka prezentována formou informační tabule a uvnitř jsou nejvýznamnější exempláře opatřeny jmenovkami. Myslím si, že by si NPP Americká zahrada zasloužila daleko větší prezentaci např. ve formě vytvoření nové dendrologické naučné stezky s možností elektronické verze. Jako laik postrádám v arboretu prvky s bližšími informacemi o taxonech dřevin, jejich původu, datu vysazení nebo potřebných podmínkách pro jejich vitální růst. Bylo by také vhodné návštěvníky více seznámit s historií. Informace nemusí být na odborné úrovni, ale mohly by být zpracované formou příběhu, jelikož právě kouzlo Americké zahrady k tomu vybízí.

Vítek a Pešout (2010) uvádějí, že naučné stezky a infopanely by měly být standardní součástí ZCHÚ. Poukazují na to, že názory některých odborníků se liší a průzkumy dokládají, že většina návštěvníků obsah infopanelů nečte. S tímto názorem jako laik a návštěvník nesouhlasím. Myslím si, že pokud je dané území prohlášeno za zvláště chráněné, mělo by se široké veřejnosti představit v širším kontextu, ne pouze vizuálně. Každé ZCHÚ má svůj příběh a ten by se měl lidem v jakékoli formě nabídnout. Člověk si poté z návštěvy přírody odnáší hlubší prožitek a tím si k ní vytváří vztah, vrací se do ní a snáze dokáže pochopit nutnost její ochrany.

Americká zahrada je jedinečné místo s výjimečným charakterem, jež nemá jen vědecký význam. Pro svou velkou estetickou hodnotu plní i reprezentativní funkci. Lidé toto místo vyhledávají nejen kvůli sbírce cizokrajných dřevin, ale i jako místo k odpočinku a relaxaci. Proto v zahradě postrádám prvky, které by sloužily právě k odpočinku a vnímání krásy kolem sebe, kterou nám zahrada nabízí. Doporučila bych doplnit návštěvníckou infrastrukturu NPP např. o lavičky a zajímavé infopanely. Lidé dnes nemají možnost se v zahradě zastavit, posadit se a vnímat její život. Nebylo možné si při mém průzkumu nevšimnout, že lidé do zahrady vejdou, obhlédnou stromy, někteří udělají pár fotek a odejdou.

7 Závěr a přínos práce

Cílem této bakalářské práce bylo zpracování přehledu na téma MZCHÚ, zejména charakteristiky zvláště chráněného území, jeho vzniku, legislativy, vývoje územní ochrany aj. Dále chtěla stručně srovnat územní ochranu v České republice s dalšími vybranými státy. V práci bylo nahlédnuto do historického vývoje zvláště chráněných území a do současné podoby. Bakalářská práce měla být zpracována formou literární rešerše s vlastními observacemi a tento cíl byl také splněn.

Součástí práce byl terénní průzkum vybraného maloplošného zvláště chráněného území NPP Americká zahrada. Na základě vlastního terénního průzkumu a platného plánu péče bylo provedeno zhodnocení současného plnění managementu vybrané péče v maloplošných chráněných územích. Z výsledků hodnocení vyplývá, že předmět ochrany národní přírodní památky Americká zahrada je zachován a dosavadní péče je dostatečná pro udržení statutu zvláště chráněného území v kategorii NPP. Vybrané modelové území nebylo v minulosti touto metodikou hodnoceno, nelze tudíž provést srovnání stavu a péče s výsledky jiné studie.

Americká zahrada je důkazem toho, jak se cizokrajné dřeviny dokázaly velice dobře přizpůsobit klimatickým i geologickým podmínkám v ČR. Proto je národní přírodní památka Americká zahrada ceněna nejen pro svou unikátnost, ale také pro svůj velký vědecký význam, který může být využit pro budoucí studium.

Zhodnocení péče o NPP Americká zahrada přineslo informaci o tom, že dobře nastavený a realizovaný management je důležitý pro zachování předmětu ochrany NPP.

Aby byla zachována Americká zahrada a její statut národní přírodní památky pro budoucí generace, je zapotřebí, aby si všichni návštěvníci uvědomili svou vlastní úlohu při maximální péči a ochraně o toto vzácné a ničím nenahraditelné území.

Jako přínos práce sledávám možnost využití mého terénního průzkumu a studie pro zpracování budoucích plánů péče o NPP Americká zahrada. Práce by také mohla sloužit jako podkladový materiál k další odborné práci na podobné téma.

8 Seznam literatury

8.1 Odborná publikace

BROCKINGTON, D., IGOE, J., SCHMIDT-SOLTAU, K., 2006: Conservation, Human Rights, and Poverty Reduction. *Conservation Biology* 20(1): 250–252.

ČIHAŘ, J., 2002: Příroda v České a Slovenské republice. Academia, Praha, 430 s. ISBN 80-200-0938-8.

DOLEJSKÝ, V., 2021: Turismus ve chráněných územích: Vnímá Ministerstvo životního prostředí vlivy turismu na přírodu a krajinu, potažmo na stav přírody ve velkoplošných chráněných územích v České republice vážně? *Fórum ochrany přírody* 8(2): 9–12.

DORŇÁK, P., 2022: Jak dál se soustavou CHKO? *Fórum ochrany přírody* 9(3): 18–19.

DRHOVSKÝ, K., 2008: Zámecký park a Americká zahrada v Chudenicích. In: Jana Lepičová: *Historické zahrady a parky 2008. Západní Čechy*. Hrdějovice: Agentura Bonus, 35–36.

FARKAČ, B., SOCHOVÁ, E., KOBYLÁKOVÁ M., 2022: Osvědčené komunikační postupy v ochraně přírody: metodika komunikace s vlastníky a uživateli pozemků v chráněných územích. AOPK ČR, Praha. ISBN 978-80-7620-093-7.

FRANKOVÁ, M., 2014: Právní úprava chráněných území na ochranu přírody do roku 1956. *České právo životního prostředí* 36(2): 102–120.

FRIEDL, K., MARŠÁLKOVÁ, M., PETŘÍČKOVÁ, M., POVOLNÝ, F., RIVOLOVÁ, L., a VINŠ, A., 1991: *Chráněná území v České republice*. Informatorium, Praha, 275 s. ISBN 80-85368-13-7.

HAMŘÍK, T. a KOŠULIČ, O., 2021: Impact of small-scale conservation management methods on spider assemblages in xeric grassland. *Agriculture, Ecosystems and Environment* 307/107225, N.PAG.

HÖNES, E. R., 2009: Naturdenkmäler und nationale Naturmonumente. *Natur und Recht* 31(11): 741-747.

CHLAPEK, J., 2019: Plány péče – formální nutnost nebo objektivní potřeba? *Fórum ochrany přírody* 6(1): 28–30.

CHYTRÁ, M., HANZELKA, P., KACEROVSKÝ, J., [eds.], 2010: *Botanické zahrady a arboreta České republiky*. Academia, Praha, 403 s. ISBN 978-80-200-1771-0.

JELÍNKOVÁ, J., 2021: Zákon o ochraně přírody a krajiny: praktický komentář. Wolters Kluwer, Praha, 548 s. ISBN 978-80-7676-021-9.

KLUVÁNKOVÁ-ORAVSKÁ, T. a CHOBOTOVÁ, V., 2006: Shifting Governance. Managing the Commons: the Case of Slovenský Raj National Park. *Sociológia* 38(3): 221–244.

KNIŽÁTKOVÁ, E. a HAVEL, P., 2022: Národní závazek navýšení rozlohy a zlepšení stavu chráněných území. *Ochrana přírody* 77(6): 8–13.

KOLÁŘ, F., MATĚJŮ, J., LUČANOVÁ, M., CHLUMSKÁ, Z., ČERNÁ, K., PRACH, J., BALÁŽ, V., FALTEISEK, L., 2012: Ochrana přírody z pohledu biologa: proč a jak chránit českou přírodu. Dokořán, Praha, 126 s. ISBN 978-80-7363-414-8.

KONVIČKA, M., ČÍŽEK, O., FILIPOVÁ, L., FRIC, Z., BENEŠ, J., KŘUPKA, M., ZÁMEČNÍK, J., DOČKALOVÁ, Z., 2005: For whom the bells toll: Demography of last population of the butterfly *Euphydryas maturna* in the Czech Republic. *Biologia* 60(5): 551–557.

KOUŘÍK, R., 2019: Plány péče o maloplošná zvláště chráněná území v praxi orgánu ochrany přírody. *Fórum ochrany přírody* 6(1): 17–20.

MARGULES, C. R., PRESSEY R. L., WILLIAMS, P. H., 2002: Representing biodiversity: Data and procedures for identifying priority areas for conservation *Journal of Biosciences* 27(4): 309–326.

MARI, L., TÁBORI, Z., TELBISZ, T., ŠULC, I., RADELJAK KAUFMANN, P., MILANOVIĆ, R., GESSERT, A., IMECS, Z., BARICZ, A., 2022: The system and spatial distribution of protected areas in Hungary, Slovakia, Romania, Serbia and Croatia. *Hungarian Geographical Bulletin* 71(2): 99–115.

MIKO, L. a ŠTURSA, J., 2010: Národní parky a chráněné krajinné oblasti v České republice. Ministerstvo životního prostředí, Praha, 71 s. ISBN 978-80-7212-543-2.

MLČOCH, S. a MAZANCOVÁ, E., 2022: Třicet let zákona na ochranu přírody a krajiny. *Ochrana přírody* 77(3): 21–23.

NAUMANN, S., NOEBEL, R., FUCHS, G., ROSCHER, S., 2021: Protected area management in the EU – Supporting the advancement of the Trans-European Nature Network. ETC/BD report to the EEA. European Topic Centre on Biological Diversity, Paris.

- OSZLÁNYI, J., GRODZIŃSKA, K., BADEA, O., SHPARYK, Y., 2004: Nature conservation in Central and Eastern Europe with a special emphasis on the Carpathian Mountains. *Environmental Pollution* 130(1): 127–134.
- OTTO, I. M. a CHOBOTOVA, V., 2013: Opportunities and constraints of adopting market governance in protected areas in Central and Eastern Europe. *International Journal of the Commons* 7(1): 34–57.
- PELC, F., 2018: Ochrana přírody v České republice: Čtvrtstoletí změn a budoucnost. *Vesmír* 97(2): 91–92.
- PEŠOUT, P., 2013: Silvestrovský výnos – 80 let od vydání. *Ochrana přírody* 68(6): 8–11.
- PEŠOUT, P., 2014: „Soukromé rezervace“ v České republice. *Ochrana přírody* 69(2): 19–22.
- PEŠOUT, P., 2021: Dohody o hospodaření, významný nástroj pro spolupráci s vlastníky a hospodáři v ochraně přírody. *Ochrana přírody* 76(5): 19–21.
- PEŠOUT, P. a DORT, M., 2022: Stav a potenciál rozvoje soustavy CHKO v ČR. *Fórum ochrany přírody* 9(3): 12–17.
- PETRMICHL, V., 2018: Vyhlásování maloplošných zvláště chráněných území dle zákona o ochraně přírody a krajiny. *České právo životního prostředí* 49(3): 29–40.
- PIECK, S. K., 2019: What stories should a 'National Nature Monument' tell? Lessons from the German Green Belt. *Cultural geographies* 26(2): 195–210.
- PRCHALOVÁ, J., 2010: Zákon o ochraně přírody a krajiny a Natura 2000: Úplné znění zákona s komentářem, judikaturou a prováděcími předpisy. Linde, Praha, 431 s. ISBN 978-80-7201-806-2.
- PROCHÁZKA, J., 1926. *Ochrana přírody a přírodních památek I. Český čtenář*, Praha, 270 s.
- PYŠEK, P., KUČERA, P., JAROŠÍK, V., 2002: Plant species richness of nature reserves: the interplay of area, climate and habitat in a central European landscape. *Global Ecology and Biogeography* 11(4): 279–289.
- REBROŠOVÁ, K. a SCHNEIDER, J., 2010: Role ochranných pásem v péči o lesní maloplošné zvláště chráněná území. *Příroda* 2010(27), 181–192.
- SCHLUMPRECHT, H. a KAISER, T., 2015: National Nature Monuments: Conservation issues and thoughts on a new protected area category and its operationalisation. *Natur und Landschaft* 90(1): 25–28.

SCHUMACHER, J., a SCHUMACHER, A., 2014: Die Schutzgebietskategorie „Nationales Naturmonument“. *Natur und Recht* 36(10): 696–705.

SKOKANOVÁ, H. a EREMIÁŠOVÁ, R., 2013: Landscape functionality in protected and unprotected areas: Case studies from the Czech Republic. *Ecological Informatics* 14: 71–74.

STÁTNÍ PROGRAM OCHRANY PŘÍRODY A KRAJINY ČESKÉ REPUBLIKY PRO OBDOBÍ 2020–2025, 2020: Ministerstvo životního prostředí ČR, Praha, 113 s. ISBN 978-80-7212-646-0.

STEJSKAL, V., 2006: Úvod do právní úpravy ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost: právní stav k 1. 1. 2006. Linde, Praha, 592 s. ISBN 80-7201-609-1.

STEJSKAL, V., 2017: Veřejný nebo soukromý zájem na ochraně přírody a krajiny? *AUC IURIDICA* 2017(3), 75–83.

SVÁTEK, M. a BŮČEK, A., 2005: Metodika hodnocení stavu a péče v maloplošných zvláště chráněných územích. MZLU, Brno, 38 s.

ŠANTRŮČKOVÁ, M., 2014: Krajinářská tvorba Jana Rudolfa Černína: vznik a vývoj parků v Krásném Dvoře, Jemčině, Petrohradě a Chudenicích. Karolinum, Praha, 313 s. ISBN 978-80-246-2397-9.

ŠANTRŮČKOVÁ, M., KŘIVOHLAVÁ, B., JUNGVIRTH, K., TUMA, D., PROKOPOVÁ, M., MICHÁLKOVÁ, J., 2021: Černínskou krajinou Chudenicka a Švihovska. Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, Průhonice, 158 s. ISBN 978-80-87674-40-6.

TÁBOR, I. a ŠANTRŮČKOVÁ, M., 2021: Americká zahrada v Chudenicích a její přínos pro introdukci dřevin na naše území. In: *Sborník Západočeského muzea v Plzni-Příroda*, 126. Západočeské muzeum, Plzeň, 87 s. ISBN 978-80-7247-189-8.

VYSOKÝ, J., JASÍK, M., KADLEČÍK, J., 2022: Návrh reformy ochrany přírody a krajiny na Slovensku. *Ochrana přírody* 2022(39): 5–38.

ZAWILIŇSKA, B. a MIKA, M., 2013: National parks and local development in Poland: a municipal perspective. *Human Geography* 7(1): 43–52.

ZELENKA, J. a KACETL, J., 2013: Visitor management in protected areas. *Czech journal of tourism* 2(1): 5–18.

8.2 Legislativní zdroje

Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, v platném znění.

Vyhlášky č. 45/2018 Sb., o plánech péče, zásadách péče a podkladech k vyhlášení, evidenci a označování chráněných území, v platném znění.

8.3 Internetové zdroje

AMBRÓZ, L. a ŠUBOVÁ, D., 2020: Chránené územia Slovenskej republiky, ich evidencia a vyhlasovanie v histórii (online) [2023-01-29], dostupné z <http://publikacie.uke.sav.sk/sites/default/files/ZP_2020_04_213_219_ambroz.pdf>.

AOPK ČR, ©2022: Plán péče pro NPP Americká zahrada na období 1995– 2002 (online) [cit. 2022-12-25], dostupné z <https://drusop.nature.cz/ost/archiv/plany_pece/>.

AOPK ČR, ©2023 a): Pečujeme o přírodu a krajinu. Plánujeme péči (online) [cit. 2023-02-11], dostupné z <<https://www.nature.cz/web/cz/planujeme-peci>>.

AOPK ČR, ©2023 b): Pečujeme o přírodu a krajinu. Financování péče (online) [cit. 2023-02-11], dostupné z <<https://www.nature.cz/dotacni-nastroje>>.

AOPK ČR, ©2023 c): Správa CHKO Český les. O národní přírodní památku Americká zahrada se společně starají lesníci, ochránci i občané (online) [cit. 2023-02-12], dostupné z <<https://www.nature.cz/web/chko-cesky-les/-/o-narodni-prirodni-pamatku-americka-zahrada-se-spolecne-staraji-lesnici-ochranc-i-obcane?redirect=%2Fweb%2Fcz%2Fvsechny-aktuality>>.

AOPK ČR, ©2023 d): Plán péče pro NPP Americká zahrada na období 2003–2012 (online) [cit. 2023-02-16], dostupné z <https://drusop.nature.cz/ost/archiv/plany_pece/>.

AOPK ČR, ©2023 e): Ochranařský plán pro NPP Americká zahrada na období 1989–1995 (online) [cit. 2023-02-16], dostupné z <https://drusop.nature.cz/ost/archiv/plany_pece/>.

AOPK ČR, ©2023 f): Plán péče pro NPP Americká zahrada na období 2023–2035 (online) [cit. 2023-02-16], dostupné z <https://drusop.nature.cz/ost/archiv/plany_pece/>.

BUNDESAMT FÜR NATURSCHUTZ, © 2023: Recht und Vollzug (online) [cit. 2023-01-20]. Dostupné z <<https://www.bfn.de/bundesrecht>>.

MŽP ČR, © 2008–2022: Ministerstvo životního prostředí ČR (online) [cit. 2023-02-05]. Dostupné z <<https://www.mzp.cz/>>.

SLONKOVÁ, J., 2010: Chráněná území – přínos, nebo ztráta? (online) [2023-03-01], dostupné z <<https://www.casopis.ochranaprirody.cz/zvlastni-cislo/chanena-uzemi-prinos-nebo-ztrata/>>.

ŠOP SR, © 2022 ŠOPSR: Prehľad chránených území (online) [cit. 2022-11-24], dostupné z <<https://www.sopsr.sk/web/?cl=114>>.

ÚSOP, ©2022: Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky (online) [cit. 2023-01-29]. Dostupné z <<https://drusop.nature.cz/portal/>>

VÍTEK, O. a PEŠOUT, P., 2010: Význam cestovního ruchu pro ochranu přírody: příležitost nebo hrozba? (online) [2023-03-01], dostupné z <<https://www.casopis.ochranaprirody.cz/zvlastni-cislo/vyznam-cestovniho-ruchu-pro-ochranu-prirody/>>

8.4 Ostatní zdroje

BARTONIČKA, T., 2011: Inventarizační průzkumu NPP Americká zahrada z oboru zoologie, chiropterologie. AOPK ČR. Praha, 4 s. „nepublikováno“. Dep.: AOPK ČR.

HOFMAN, J., 1970: Americká zahrada u Chudenic. AOPK ČR, Praha, 133 s. „nepublikováno“. Dep.: AOPK ČR.

LEPŠOVÁ, A., 2004: Mykologický a fytopatologický průzkum NPP Americká zahrada. AOPK ČR, Praha. „nepublikováno“. Dep.: AOPK ČR.

SIEBER, A. a BENEDIKTOVÁ, V., 2012: Inventarizační průzkum NPP Americká zahrada z oboru entomologie: (Coleoptera: saproxylické a fytofágní druhy). 11 s. AOPK ČR, Praha. „nepublikováno“. Dep.: AOPK ČR.

TÁBOR, I., VELEBIL, J., BAROŠ, A., WEBER, M., ŠANTRŮČKOVÁ, M., 2016: Koncepce rozvoje Národní přírodní památky Americká zahrada. Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, Průhonice, 48 s. + přílohy. „nepublikováno“. Dep.: AOPK ČR.

TOMANOVÁ, T. a LOUDOVÁ, T., 2010: Dendrologický průzkum NPP Americká zahrada v k. ú. Chudenice. Geovision, s.r.o., Plzeň, 16 + přílohy. „nepublikováno“. Dep.: AOPK ČR.

9 Seznam obrázků, tabulek a grafů

9.1 Seznam obrázků

Obr. 1: Žofínský prales (Petr Lepší, zdroj: https://pralesy.cz/544-zofinsky-pralesi)...	5
Obr. 2: Hojná Voda (foto Milan Skalický)	5
Obr. 3: Lokalizace NPP Americká zahrada (ÚSOP, 2022)	21
Obr. 4: Největší strom NPP Americké zahrady – douglaska tisolistá, foto 8. 5. 2022	23
Obr. 5: Informační tabule	34
Obr. 6: Označení NPP	36
Obr. 7: Oplocení NPP Americká zahrada	36
Obr. 8: Expanze nežádoucích dřevin v ochranném pásmu	37
Obr. 9: Poškozené oplocení	38
Obr. 10: Jediná cesta v NPP Americká zahrada	38
Obr. 11: Chátrající povalový chodník kolem douglasky tisolisté	39
Obr. 12: Dřevěný altán umístěný na západní straně arboreta	39
Obr. 13: Odpočívadlo u severního vchodu do NPP	40
Obr. 14: Grafické znázornění výsledného hodnocení stavu a péče NPP	45
Obr. 15: Grafické znázornění hodnocení stavu a péče NPP	45

9.2 Seznam tabulek

Tab. 1: Vývoj počtu ZCHÚ na území ČR od roku 2005–2022	31
Tab. 2: Počet a výměra VZCHÚ v ČR k 31. 12. 2022	32
Tab. 3: Počet a výměra MZCHÚ v ČR k 31. 12. 2022	32
Tab. 4: Hodnocení současného stavu NPP Americká zahrada	42
Tab. 5: Hodnocení péče o NPP Americká zahrada	43
Tab. 6: Podrobné hodnocení stavu dokumentace NPP Americká zahrada	44
Tab. 7: Hodnocení současného stavu NPP... ..	45
Tab. 8: Hodnocení péče NPP	45

9.3 Seznam grafů

Graf 1: Vývoj počtu VZCHÚ od roku 2005–2022	32
Graf 2: Vývoj počtu MZCHÚ od roku 2005–2022	33

10 Přílohy

Příloha 1: Přehled navržených a realizovaných zásahů a opatření, včetně předpokládaných výdajů dle plánu péče na období 1989–1995	I
Příloha 2: Přehled navržených a realizovaných zásahů a opatření, včetně předpokládaných výdajů dle plánu péče na období 1995–2002	II
Příloha 3: Přehled navržených a realizovaných zásahů a opatření, včetně předpokládaných výdajů dle plánu péče na období 2003–2012	III
Příloha 4: Přehled navržených a realizovaných zásahů a opatření, včetně předpokládaných výdajů dle plánu péče na období 2014–2022	IV
Příloha 5: Přehled navržených opatření a zásahů dle plánu péče pro období 2023–2032	V

Příloha 1: Přehled navržených a realizovaných zásahů a opatření, včetně předpokládaných výdajů dle plánu péče na období 1989–1995

Období plánu	Navrhovaná jednorázová opatření a pravidelné zásahy	Předpokládané náklady v Kč	Realizované zásahy a opatření	Skutečně vynaložené náklady v Kč
1989 – 1995	kontrola zdravotního stavu dřevin	200 000	Ano	údaje nejsou k dispozici
	vydání naučné brožury o arboretu		Ne	
	odstraňování náletů plevelných dřevin		Ne, pouze výmladky	
	pravidelné doplňování jmenovek		Nebylo potřeba	
	kosení trávníků	v režii LZ	Ano – LZ	
	odstraňování suchých stromů	v režii LZ	Ano – LZ	
	údržba cest	v režii LZ	Ano – LZ	
	hrabání listí	v režii LZ	Ano – LZ	
	Předpokládané náklady celkem Kč	200 000		

Příloha 2: Přehled navržených a realizovaných zásahů a opatření, včetně předpokládaných výdajů dle plánu péče na období 1995–2002

Období plánu	Navrhovaná jednorázová opatření a pravidelné zásahy	Předpokládané náklady v Kč	Realizované zásahy a opatření	Skutečně vynaložené náklady v Kč
1995–2002	asanace území	-	dle potřeby ano	údaje nejsou k dispozici
	uvolnění místa pro novou výsadbu	45 000	ano	
	doplnění a rozšíření sortimentu	40 000	ano	
	v ochranném pásmu – odstranit vše 12 m od oplocení	8 000	ano	
	oprava stříšky altánu a betonové podlahy	6 000	ne	
	vydat brožuru	-	neuvedeno	
	umístění nových schůdků, oprava vrat	38 000	ano	
	odstraňování suchých stromů	30 000	ano	
	odstranění plevelných dřevin	25 000	ano	
	kosení trávníků a odstranění trávy z NPP	192 000	Ano	
	hrabání listí a jeho odstranění z NPP	v ceně kosení trávníků	ano	
	doplňování jmenovek	20 000	ano	
	zmlazení, probírka keřů	10 000	ano	
	údržba cest	40 000	ne	
	Předpokládané náklady celkem Kč	454 000		

Příloha 3: Přehled navržených a realizovaných zásahů a opatření, včetně předpokládaných výdajů dle plánu péče na období 2003–2012

Období plánu	Navrhovaná jednorázová opatření a pravidelné zásahy	Předpokládané náklady v Kč	Realizované zásahy a opatření	Skutečně vynaložené náklady v Kč
2003–2012	oprava altánu (střešní konstrukce a	50 000	ano	údaje nejsou k dispozici
	nátěr vstupních schodů a altánu	60 000	ano	
	instalace povalového chodníku kolem největšího exepláře douglasky	60 000	ano	
	úprava cestní sítě – zpevnění povrchu	50 000	částečně – pouze středová cesta	
	zabezpečení mladých jedinců před krádeží podpovrchovým kotvením	-	ne	
	zajištění správce průvodce	-	ne	
	mykologický průzkum	-	ano	
	dendrologický průzkum	-	ano	
	chiropterologický průzkum	-	ano	
	zhotovení plánu péče	-	ano	
	likvidace expanzivních druhů a plevelných náletů	160 000	ano	údaje nejsou k dispozici
	odstranění nežádoucích dřevin	-	Ne, pouze výmladky	
	hrabání listí	80 000	ano	
	zmlazování přestárých keřů	150 000	ano	
	péče o mladé dřeviny	100 000	ano	
	výsadba nových dřevin	100 000	částečně	
	péče o vzrostlé dřeviny	100 000	ano	
	péče o travní plochy	150 000	ano	117 360
	údržba oplocení	90 000	ne	údaje nejsou k dispozici
	Předpokládané náklady celkem Kč	1 150 000		

Příloha 4: Přehled navržených a realizovaných zásahů a opatření, včetně předpokládaných výdajů dle plánu péče na období 2014–2022

Období plánu	Navrhovaná jednorázová opatření a pravidelné zásahy	Předpokládané náklady v Kč	Realizované zásahy a opatření	Skutečně vynaložené náklady v Kč
2014–2022	číselné označení dřevin	20 000	ne	
	výstavba ochranného oplocení kolem dřevin	80 000	ano	35 406
	údržba povalového chodníku	30 000	ano	(Lesy ČR) 74 200
	rekonstrukce oplocení	80 000	ano	(Lesy ČR) 38 000
	údržba vstupních bran a vstupů	25 000	ano	(Lesy ČR) 12 500
	údržba středové cesty	45 000	ano	
	údržba a obnovka jmenovek k dřevinám	80 000	ano	154 048
	aktualizace infor. panelů	40 000	ano	
	zpracování průvodce	50 000	ano	
	dendrologický průzkum	-	ne	
	deodetické zaměření	17 500	ne	
	odborná studie	-	ano	49 334
	pruhové značení	6 000	ne	
	údržba travních porostů (kosení, odvoz biomasy)	v režii Lesy ČR	ano	(Lesy ČR) 780 900
	ošetřování stromů	500 000	ano	112 010
	ošetřování keřů	200 000	ano	
	odstraňování nežádoucích druhů dřevin	100 000	ano	
	odstranění nežádoucích dřevin	150 000	ano	
	výsadba nových dřevin	200 000	ano	
	údržba ochranného oplocení kolem dřevin	50 000	ano	
pěstební péče	150 000	ano		
Předpokládané náklady celkem Kč	1 823 500		1 476 160	

Příloha 5: Přehled navržených opatření a zásahů dle plánu péče pro období 2023–2032

Období plánu	Navrhovaná jednorázová opatření a pravidelné zásahy	Předpokládané náklady v Kč
2023–2032	ochranné oplocení kolem dřevin	255 000
	údržba obvodového oplocení arboreta	161 250
	tvorba a obnova pruhového značení NPP	1 500
	údržba tabulového značení a stávající inf. tabule	17 100
	číselné označení dřevin na kmenech	5 250
	výroba a instalace nových inf. tabulí	114 000
	dotisk inf. letáku „Průvodce Americkou zahradou“	50 000
	údržba ploch vhodných pro pohyb návštěvníků	60 000
	doplnění a údržba jmenovek s názvy dřevin	50 000
	vybudování a údržba naučné stezky	600 000
	ošetření významných dřevin	2 000 000
	odstranění nežádoucích nebo odumřelých dřevin	200 000
	výsadba nových dřevin	227 500
	plošné odstraňování nežádoucích náletů	640 000
	přihnojování	30 000
	kosení travních ploch a odvoz biomasy	420 000
		Předpokládané náklady celkem Kč